

1/2008

Arkeologia NYT!
Arkeologi NU!

Arkeologia NYT! Arkeologi NU!

1/2008

13. vuosikerta

Julkaisija
Turun Maakuntamuseon ystävät
– Åbo Landskapsmusei vänner ry
Arkeologian jaosto
– Arkeologi sektionen
PL 286, 20101 Turku

Puheenjohtaja
Kari Ahtiainen
Pyhäntie 143, 23140 Hietämäki
puh. 044 – 5843107,
s-posti kari.ahtiainen@dnainternet.net

Arkeologian jaoston kotisivut
Internetissä osoitteessa
<http://koti.mbnet.fi/~arkeonyt/>

Arkeologia NYT!

Vs. vastaava päätoimittaja
Raija Herrala-Nurmi
Ylinenkatu 39 as 4,
23500 Uusikaupunki

Toimituskunta
Kari Ahtiainen, Matti Hukki, Heimo
Kumlander, Markku Lemmetti,
Mia Lempiäinen, Leif Michaelsson,
Sari Mäntylä, Eeva Rintama, Jouni
Taivainen, Lauri Viinikkala

Toimitus ja taitto
Kynäniekka/Raija Herrala-Nurmi

Painopaikka
Uniprint, Turku

ISSN 1236 – 4827

Vuosikerta 18 €

Tässä lehdessä:

Pääkirjoitus s. 3

Kaksi
kaularengasta s. 11

Porilaisten oma
kuningas s. 18

Merelistä
museotarjontaa
s. 28

Aaltojen alla s. 30

Taivassalo
sota-
tantereena
s. 5

Oikealla
polulla
s. 14

Ojista ja pientareilta
Eurassa s. 16

Kosolti uutta
arkeologista
kirjallisuutta s. 21

Skandaali! s. 27

Vrouw Mariasta s. 32

Paatunut peltopöimija pakinoi s. 34

Kansikuva:

*Dragsfjärd, Nöjjs. Opastettu polku kivikautisella asuinpaikalla.
Museovirasto/Satu Mikkonen-Hirvonen*

*Ammattilaisia, opiskelijoita, harrastajia ja kiinnostunutta yleisöä Euran Munasaaren kivilautisen asuinpaikan kaivauksilla muutama vuosi sitten. Kuva Arkeologia NYT!/
Raija Herrala.*

Avainsanana yhteistyö

Vastikään ilmestyneessä kirjassa Johdatus arkeologiaan ovat arkeologian harrastajat saaneet ansaitusti oman paikkansa toimijoina arkeologian kentässä. Leena Lehtinen on kirjoittanut asiantuntevan osion harrastajatoiminnasta, mutta harrastajien rooli vilahtelee pitkin kirjaa eri yhteyksissä. Kuten Mika Lavento kirjoittaa, harrastajien työ rikastuttaa arkeologiaa monin tavoin. Erityisesti harrastajat tuodaan esiin uusien muinaisjäännösten löytäjinä. Tämä onkin ilman muuta huomattava asia: on kuntia, joissa harrastajien löytämät muinaisjäännökset ovat merkittävästi muokanneet kuvaa alueen esihistoriasta. Monet harrastajat tuntevat oman kotiseutunsa tarkkaan ja taidot löytää muinaisjäännöksiä ovat harjaantuneet kurseilla ja maastoretkillä. Arkeologiaan perehtyneet harrastajat ovat hyvin tietoisia muinaismuistolaisista, ymmärtävät dokumentoinnin tärkeyden ja toimivat yhteistyössä arkeologien kanssa.

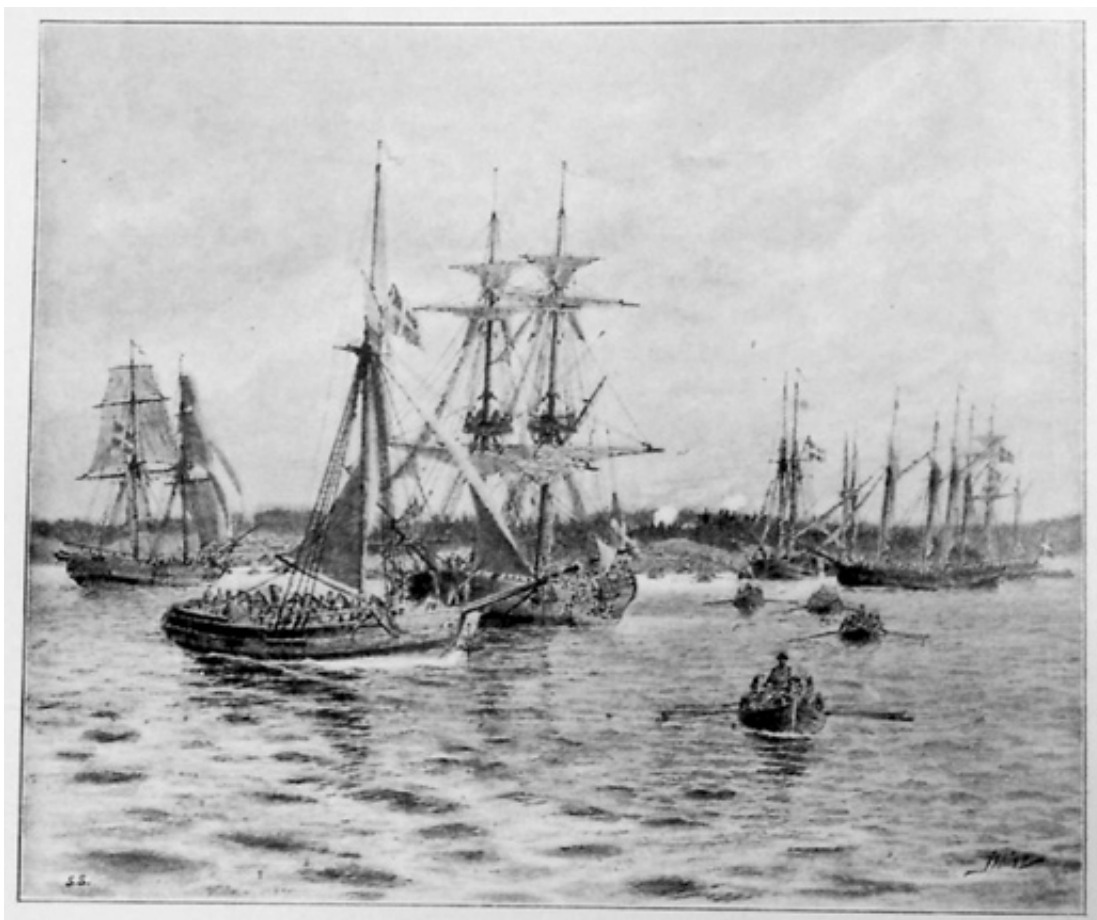
Harrastaminen kanavoituu useimmiten yhdistysten kautta. Niiden toimintaan kuuluu mm. koulutusta, opintomatkoja, kaivauksia, lehtien tekoa jne. Yhdyn Lehtisen mielipiteeseen, että monet harrastajien lehdet ovat muodostuneet

korkeatasoisiksi ja ammattimaisella otteella tehdyiksi. Arkeologia NYT -lehti on oiva esimerkki. Lehden parissa puurtaville aktiivisille harrastajille voi vain nostaa hattua, sillä lehdestä on muotoutunut tasokas ja näyttävä julkaisu. Lehti on monessa mielessä myös yhteistyötä harrastajien ja arkeologien välillä. Monet arkeologit kirjoittavat säännöllisesti lehteen ja alan ammattilaisia on paljon tilaajien joukossa. Lehteä on vuosien varrella ollut harrastajien kanssa tekemässä myös arkeologeja. Toivoisin myös arkeologian opiskelijoiden laajemmin liittyvän lehden kirjoittajakuntaan ja tutustuvan sitäkin kautta arkeologian popularisointiin. Kiinnostunut lukijakunta on taattu.

Kuten Lehtinenkin kirjoittaa, on useimmille arkeologiaa harrastaville erittäin tärkeää saada tietoa arkeologiasta ja esihistoriasta. He haluavat saada harrastukselleen vankkaa pohjaa osallistumalla avoimen yliopiston opetukseen, työväenopistojen kursseille, seminaareihin ja seuraamalla alan julkaisuja. Käytännön osaamista haetaan kaivauksilta. Itse olen tavannut harrastajia vuosien varrella ehkä eniten luentotilanteissa. Minulla oli ilo olla käynnistämässä, nyt jo useamman vuoden jatkunutta, Turun työväenopiston harrastajapiirin toimintaa. Kurssilla on ollut niin arkeologiaa jo pitkään harrastaneita kuin yleisemmällä tasolla muinaisuudesta kiinnostuneita. Harrastajat ovat mitä hienointa luentojen yleisöä. Kuulijakunnan suuri kiinnostus arkeologiaan haastaa myös luennoitsijan panemaan parastaan. Luennoiminen harrastajille antaa itselle paljon: heidän kysymyksensä ja kommenttinsa myötä syntyy monia uusia ajatuksia ja näkökulmia ajatella arkeologiaa ja esihistoriaa. Uskon, että muillakin on ollut samanlaisia kokemuksia.

Monella harrastajatoiminnan osa-alueella olennaista on yhteistyö arkeologien kanssa. Lehtinen kirjoittaa, että harrastaja-arkeologisen toiminnan kehittäminen on erityisesti maakunnallisen arkeologisen toiminnan tärkeimpiä 2000-luvun haasteita. Harrastajayhdistysten toiminta nivoutuu useimmiten maakuntien arkeologiseen toimintaan, jolla ei ole samanlaisia toimintaedellytyksiä eri puolella Suomea. Varsinais-Suomessa Turun maakuntamuseon ystävien arkeologian jaostolla on ollut hyvää yhteistyötä niin museoissa kuin yliopistolla toimivien arkeologien kanssa. Yhteistyöllä lähti myös aikanaan käyntiin Arkeologia NYT -lehti. Toivonkin yhteistyön edelleen jatkuvan monin eri tavoin ja entistä monipuolisempaan.

Sari Mäntylä

Ruotsalaisia purjehtimassa torjutun maihinnousun jälkeen Helsingin kylän rannasta. Etualalla kyljittäin näkyvässä purjealuksessa kuljetetaan hevosia. Jacques Häggin maalaus C. O. Nordensvanin teoksesta "Finska kriget".

Suomen sodan taistelupaikka Suuren Postitien varrella

Taustaa Taivassalon seudun historiallisille maalöydöille

Tukholman ja Turun välinen vanha postitie ylittää Varsinais-Suomen rannikolla Suomen sodan taistelupaikan: postitiellä Vehmaalla ja Taivassalossa ja lähi-seudun sivuteiden varsilla käydyssä kolmipäiväisessä taistelussa asettui maata miehittäviä venäläisiä vastaan noin 3400 ruotsalaista, jotka olivat nousseet maihin Helsingin kylässä.

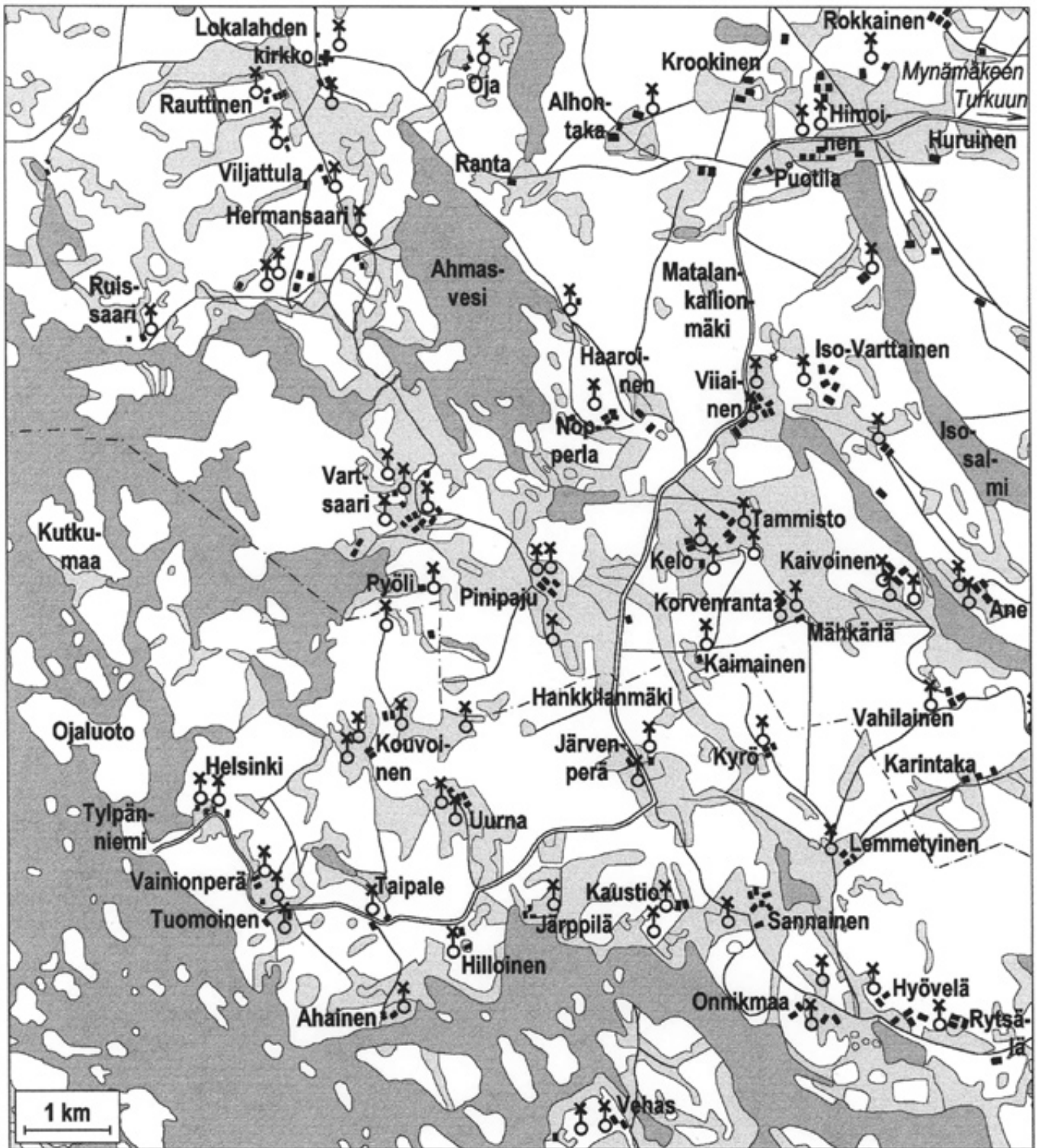
Esa Laukkanen

Varhainen Turussa toimitettu sanomalehti, Åbo Tidning, julkaisi lauantaina 1. lokakuuta 1808 lyhyen sotauutisen samalla viikolla käydystä taistelusta, jossa venäläiset olivat saaneet voiton ruotsalaisista. Lehti ilmoitti siihen taisteluun osallistuneitten ruotsalaisten nousseen maihin Helsingin kylässä, minkä lisäksi mitään muita taisteluun liittyviä paikan-

nimiä ei samalla mainittukaan. Lukijoiden odotettiin kai ilman muuta tietävän, missä Helsinki-niminen kylä oli: siellä, missä Ruotsiin vievä valtatie tuli Taivassalon pitäjässä meren rantaan. Ehkäpä tämäkin Helsinki oli sen ajan matkustajaisille yleisesti tuttu valtatie varren etappi.

Tuolloinen Åbo Tidning oli nujerrettu venäläisten äänitorveksi näitten miehittyä Suomen eteläiset osat. Niinpä tämä

lehti nimitti Helsingissä maihinnousseita ruotsalaisjoukkoja vihollisiksi. Taistelusta kertovan uutisen alussa annettiin ymmärtää sen tulevan rauhoittamaan mieliä - ja estämään vääriä huhuja, joita pahan-suovat tai virheellistä tietoa saaneet ihmiset saattaisivat levittää. Vaan kyseenalaista on, pyrkikö todenmukaisimpaan tiedonvälitykseen vakavimmin sekään taho, joka uutisen sommitteli. Ehkä ei ollut edes käytännön syistä vielä mahdol-

Helsinginrannan maihinnousutaistelun alue vuoden 1855 kartan perusteella esitettynä. Pellot, niityt ja metsät vuorottelevat maisemassa. Tuulimyllyjen paljous on silmiinpistävää. Kaksinkertainen viiva osoittaa tässä Suuren Postitien, jonka varrella taistelua käytiin. Tässä piirroksessa on seurattu vanhan kartan kuvioita, vaikka ne kaikilta osin eivät täysin vastaa nykyisten karttojen tarkkuutta. Paikannimistöä on tähän lisätty, ja muutettu kartalla käytettyjä nimien kirjoitustapoja nykymuotoon.

lista saada täysin tarkkaa kuvaa tuoreimmista sotatapahtumista; niistä ensi alkuun saadut tiedot saattoivat olla pikaisesti koottuina epätäydellisiä. Joka tapauksessa lehtiutisesta saattoi nähdä Ruotsin joukkojen epäonnistuneen pyrkimyksen-

sänsä päästä Helsingin rannan kautta tärkeälle valtatielle.

Monia historiallisia taisteluja on huomioitu pitkään senkin jälkeen, kun ne eivät enää ole ajankohtaisina kiinnostaneet lehtiä ja muita uutisten välittäjiä. Taiste-

lujen kuvauksia on monissa maissa koetettu hyödyntää kansallistunteen kohottamisessa. Yksityiskohtaiset tiedot taisteluista ja niitten käännekohtista ovat askarruttaneet varmimmin niitä, joilla työnä on ollut taktiikan kehittäminen tai

opettaminen. Historiantutkimuksen tarttuminen taisteluitten ja niihin laajemmin liittyvien seikkojen tutkimiseen on niin totuttua kuin luonnollistakin. Taistelupaikkojen arkeologiset kenttätutkimukset ovat yleistymässä päätellen uutisista, joita on viime vuosina tullut useista maista. Suomessa esim. Oulun yliopiston yleisen arkeologian oppiaineen toimesta on vuonna 2000 tehty Siikajoella erityinen sota-arkeologinen inventointi Suomen sodan taistelukentällä. Tavanomaisessa perusinventoinnissa taistelukentät ovat yksi huomioitava muinaisjäännösten tyyppi muitten historiallisten kohteitten joukossa.

Seuraavassa kuvattavan taistelualueen Taivassaloon kuuluva osa tuli viime syksynä pikaisen pinnallisen tarkastuksen kohteeksi Taivassalon muinaisjäännösinventoinnissa. Tämä inventointi kuului joittenkin Turun lähikuntien maisemahistoriaa, muinaisjäännöksiä ja vanhaa rakennuskantaa tarkastelemaan VARAKUM-projektiin, jonka tutkimusten käytännön järjestelyt tapahtuivat Turun maakuntamuseon kautta. Taivassalon muinaisjäännösinventointi osui tehtäväkseni, ja työskentelin siihen palkattuna tässä maakuntamuseon ja muiden tahojen yhteisprojektissa.

Ennen Helsinginrannan maihinnousua

Syyskuuhun 1808 mennessä Ruotsi oli menettänyt edellistalvena alkaneessa sodassa paljon alueita Suomesta venäläisten valtaan, mutta takaisinkin oli maata vallattu. Syyskuun alussakin vielä oli tarkoitus lähettää joukkoja Ruotsista ja Ahvenanmaalta Etelä-Suomessa olevien taistelijoitten avuksi. Muun muassa oli aiottu saada asemia Mynämäestä ja sen jälkeen vallata Turku. Kuningas Kustaa IV Aadolf mainitsi tuolloin yksinpä kirjeessään, jonka Ahvenanmaalla sommitteli keisari Aleksanterille lähetettäväksi, että Suomeen saapuisi maihinnousujoukkoja. Ahvenanmaalta lähetetty yli 2600 miehen joukko oli 15.9. Kustavin Lypyrissä noustakseen lähistöllä maihin. Jo tällöin aiottiin maihinnousua Helsingin kylään. Helsingissä ja sen lähellä olevan Järppilän paikkeilla piti olla venäläisillä asemia. Niitten taakse lähti kiertämään 300 miehen joukko veneillä ensin Kustavin Viherlahden kautta saareen, jolla Taivassalon kirkonkylä sijaitsi (Töfsala-landet). Matkaltaan tämä joukko käskettiin takaisin, kun lopullisesti maihinnousu oli päätettykin tehdä Lokalahdelle eikä Helsin-

kiin. Paluukäskyn tullessa syyskuun 16. päivän aamulla joukko oli kuitenkin venäläisten havaitsema, eikä se heti palannut, vaan eteni Taivassalossa Järvenperän kylään, mistä ajoi 200 venäläistä pakoon. Venäläiset saivat pian apuvoimia, ja ruotsalaiset jättivät Järvenperän.

Lokalahdella Varanpään niemessä maihin nousseet ruotsalaiset taistelivat venäläisiä vastaan Lokalahden kirkon seudulla syyskuun 17. ja 18. päivänä. Ruotsalaisten sieltä valtaamat asemat näyttivät kuitenkin mahdottomilta pitää. Heidän sentään onnistui palata maihinnousupaikalleen ja lähteä sieltä paluumatkalle.

Miehittäjä purki raivoansa mellastaen kirkonkylässä. Lokalahden seurakunnan kirkonkirjat kertovat, että yksi venäläinen aliupseeri murhasi talonisännän. Kylästä ryöstettiin monenlaista omaisuutta.

Ruotsalaiset ryhtyivät pian jälleen maihinnousu-yritykseen. Syyskuun 26. päivän aamulla tapahtui uusi maihinnousu, nyt Taivassalon Helsinginrannassa.

Ruotsi valtasi ja menetti rannikkoa

Taistelukenttiä muihin muinaisjäännöksiin verrattaessa kiinnittyy huomio helposti taistelukenttien laajuuteen. Nämä ovat muinaisjäännöksiksi suuria, olkoonkin, että taistelukentän koko on paljolti tulkinnanvarainen asia. Siinä määrin laaja on sekin alue, joka Helsinginrannan seudulla voidaan laskea taistelukenttään kuuluvaksi, ettei sitä ollut mahdollista ryhtyä tarkastelemaan kauttaaltaan yksityiskohtaisesti Taivassalon muinaisjäännösinventoinnissa.

Muutamia vuosikymmeniä Suomen sodan jälkeen kirjoitetuista teoksista käy ilmi suurin piirtein, millä alueella Helsinginrannan maihinnousutaistelu on käyty. Juuri historioteokset osoittavat tässäkin alustavasti, missä taistelukentän voisi hahmottaa olevan. Satunnaiset maalöydöt eivät yksinään riitäkään tällaisen kohteen ulottuvuuksia osoittamaan. Maalöydöjen tarkka ja samalla työläs etsintä ja kartoitus voisivat mahdollisesti kumminakin tuottaa tietoa täydennykseksi siihen, mitä kirjalliset lähteet taistelusta kertovat. Kirjallisten lähteitten väittämät saataisivat joiltakin osin saada vahvistusta tai tulla kumotuksi maalöydöjen kautta.

Taistelualueen äärilaidat näyttävät saatavissa olevan tiedon mukaan olleen Helsingin kylässä, Taivassalon Järvenperässä ja Vehmaan Puotilan kylän seudulla, Ahmasveden koillisrannalla ja Lokalahden Hermansaaren tienoilla. Taistelun

kulkua kuvaavista selostuksista selviää, että nämä äärilaidat saavutettiin paljolti teitä ja tienvieria edeten, mutta muutakin kautta siirtyen.

Maihinnousupaikaksi sanotaan seudulla yleisesti Tylpänniemeä, aikalaislähteissä taas maihinnousupaikkaa ei tietääkseni täsmennetä tarkemmin kuin Helsingin kylään. Näyttäisi, että ainakaan tuolloin ei Helsingissä ehkä ollutkaan mitään miesluvulta vahvoja asemia, koska muutamien kasakoitten on mainittu olleen ainoat rantaan tultaessa nähdyt viholliset. Helsinginrannassa nousi maihin noin 3400 miestä Lagerbring-nimisen everstiluutnantin johdolla. Jalkaväen lisäksi vähän ratsuväkeäkin oli mukana, kenttätukkeja oli maihinnousijoilla kaksitoista. Kaikki tapahtui pääosin ruotsalaisten voimin, suhteessa näihin oli suomalaisten lukumäärä varmaankin vain pieni. Oli ollut kyllä tarkoitus nostattaa lähiseuduilta talonpoikia aseisiin sotaväen avuksi, mutta se ei ollut toteutunut läheskään tarkoitetulla tavalla.

Järvenperässä oleva venäläisten asema oli nytkin tarkoitettu hyökkäyskohteeksi. Maihinnoususeita joukkoja eteni sinne kahta kautta. Postitie vei Helsingistä Järvenperään, sitä pitkin marssi osa ruotsalaisista, osa taas marssi samaan suuntaan pohjoisempaa reittiä, jonka varrella on sanottu olleen Kuosteen ja Urnan. Kuosteella näyttää tarkoitetun Kouvoisten kylää, minkä kohdalla on nimimuoto Kouvste taistelualuetta esittävällä vanhalla ruotsalaisella kartalla. Mainittu Uurna on kylä Taivassalossa.

Kaikkien rannasta marssivien suuntana ei ollut Järvenperä: pohjoista kohti Vartsaareen meni yksi pataljoona. Merenrantaan jäi miehiä valmistamaan sillan tapaisia (bryggor). Järvenperää kohti etenevien on sanottu kohdanneen laimeata vastarintaa. Taistelun ensimmäisiä laukauksia kai jo ammuttiin puolin ja toisin.

Järvenperän asemissa oli noin 300-400 venäläistä, ja tykkeitä näillä oli kaksi. Jonkin aikaa kestäneen tykistötaistelun jälkeen ruotsalaiset valtasivat Järvenperän kolmelta suunnalta edeten. Seuraavan yön ruotsalaiset olivat valppaina Järvenperässä, venäläiset eivät vetäytyneet sieltä kauaksikaan.

Aamuviideltä ruotsalaisten eteneminen jatkui kohti pohjoista Vehmaalle. Tykit pystyivät ampumaan tien suunnassa vain yksi kerrallaan. Niitten jäljessä seurasi tiellä jalkamiehiä. Tien sivustoilla kulkivat jääkärit etummaisina. Näitten tussareiksi sanotut aseet olivat rihlattuina

verraten tarkkoja, ja niitten käyttäjät osasivat hakea suojaisia väijymispaikkoja itselleen, kuitenkin vastapuolen ammatti-veljet saattoivat havaita ampumapaikan, jos ei muusta, niin sieltä ammutun laukauksen ruudinsavun pöllähdyksestä. Eteneminen ei käynyt nopeasti, viiden-kuiden tunnin kuluttua taisteltiin kolmen kilometrin päässä Viiaisissa. Kaartinpataljoonien väkeä oli jossakin vaiheessa siirretty ruotsalaisten sivustojen vahvennuksiksi.

Ruotsalaiset valtasivat Viiaisen pistinhyökkäyksellä ja jäivät sinne lopuksi päivää ja yöksi. Vartsaareissa päin olivat venäläiset samana päivänä hyökänneet siellä olevien kimppuun. Ruotsalaisten uloin asema oli siellä sillan luona, varmaankin Ahmasvedestä virtaavan Rauமானojan varrella.

Seuraavana yönä vaihtui paikalla oleva johtaja sekä ruotsalaisten että venäläisten puolella. Kuningas oli käsenyt maihinnousseita joukkoja johtamaan suomalaissyntyisen everstin Gustaf Reinhold Boijen. Turusta oli saapunut kenraaliluutnantti Pjotr Ivanovits Bagration johtaakseen omakohtaisesti venäläisiä. Lisää venäläisjoukkoja oli saapunut vaunuilla kuljetettuina.

Bagrationin joukoista lähti aamulla osa koukkaamaan kaartaen vastapäivään kohti ruotsalaisten vasenta sivustaa. Samanaikaisesti sieltä päin oli tulossa ruotsalaisia, koukkausaikaisissa niin ikään. Koukkaajat tulivat toisiaan vastaan Ahmasveden koillisrannalla lähellä Rannan taloa, ja siellä syntyneessä sitkeässä yhteenotossa ruotsalaisten linja jo hetkittäin puhkeilikin. Taistelu kävi ehkä kiivaimpana juuri siellä.

Ruotsalaisia meni tiedustelemaan Vartsaaren pohjoispuolelle, missä olikin vihollisia; oli niin vahvoin voimin, että niitten ahdistamina oli palattava Vartsaaren sillan paikkeille. Postitietä myöten samaan aikaan ruotsalaiset olivat päässeet lähelle Vehmaan Puotilaa, jonka lähellä Himoisissa venäläisillä piti oleman linnoitettu asema. Ahmasveden rannalta tulleitten tietojen saavuttua Boije arvioi mahdollisuuksia, eikä jatko näyttänyt lupaavalta, kun muun muassa vasen sivusta oli uhan alaisena. Iltopäivällä kello yhden aikaan Boije määräsi yleisen vetäytymisen.

Boije etsi parempia mahdollisuuksia puolustaa mantereelta saavutettua jalasijaa. Niitä ei kuitenkaan näyttänyt olevan Järvenperän luona eikä edes rannassa, joten päätökseksi tuli pyrkiä sieltä

Vanhan Postitien laituri Helsinginrannan kylässä, taustalla hämmöttää ruotsalaisten maihinnousun kohteena ollut Työpänniemi. Kuva: Raija Herrala 2003.

takaisin aluksiin. Vihollisen viivyttämistä yritettiin varsinkin Järvenperässä. Kaikkialta ei ollut helppoa päästä rantaan, eikä rannasta voitu kuljettaa kaikkia miehiä ja tarvikkeita aluksille; yksinpä tykkejäkin jäi ruotsalaisilta maihin viisi. Kun taistelu oli iltaan tultaessa käyty, oli kolmisensataa ruotsalaista vankeina. Merelle päässeille ruotsalaisillekin oli jäänyt vankeja.

Kuningas oli saapunut Ahvenanmaalta seuratakseen maihinnousua, mutta kohtasikin ei kaukana Helsingistä omat joukkonsa vetäytymässä. On väitetty kuninkaan määränneen nämä heti uusimaan maihinnousun, mutta uusimatta oli jäänyt, koska Helsingin kylän kolme taloa olivat syttyneet tai sytytetyt palamaan. Voimakkaan tuulen niistä lennättämien kipinöitten pelättiin voivan levittää palon lähestyviin aluksiinkin.

Tietoa maaperän löydöissä ja vanhoissa teksteissä

Hiljentyneellä taistelupaikalla ja aluksissa oli kiireellistä tehtävää vielä sittenkin, kun ruotsalaisten laivasto oli etäännytynyt rannasta. Lääkärit apulaisineen varmaankin ottivat selvän, miten oli haavoittuneitten laita. Toisaalla hankittiin vettä, muonaa ja rehua tai jaettiin niitä, eivätkä kiireet varmaankaan noihin vielä loppuneet.

Helsinginrannan maihinnousu oli tahtunut saaristolaivaston suojatessa sitä.

Taivassalon ja Kustavin rajoilla Kahiluodon meritaisteluissa Ruotsin saaristolai-vaston alukset olivat pitäneet asemansa ja sulkeneet venäläisaluksilta pääsyn maihinnousurannan luokse. Venäläisten aikomuksena oli rakentaa taistelun jälkeen rantapatteri Helsinkiin, sen kuitenkin esti Ruotsin saaristolaivasto saavuttuaan tulellansa.

Rantapatterin rakenteen jäännöksiä lieene turha etsiskellä Helsinginrannasta. Venäläisten Järvenperän ja Himois-ten asemissa ei taida sen paremmin olla säilyneitä puolustusvarustusten jäännöksiä. Ruotsalaisilla ei välttämättä ollut aikaakaan tehdä mainittavia kenttälinnostustöitä.

Tykit ja käsiaseet olivat syytäneet ammuksiaan, ja tykinkuulia on tiettävästi ainakin Vartsaaresta maalöytöinä tallennettukin. Litistyneitä käsiaseitten lyijyluoteja ei välttämättä peltomaasta tai muualta aina havaita yhtä helposti kuin tykinkuulia. Rautaisia pieniä kuulia on tallennettu Taivassalon museon kokoelmiin, ne voisivat olla peräisin tien suunnassa ampu-neitten tykkien kartessilatauksista.

Kolme päivää kestäneen maihinnousun aikana sotureita kaatui sekä ruotsalaisten että venäläisten puolelta yhteensä kymmeniä, ehkä satojakin. Hautoja, joihin näitä kaatuneita on aikoinaan peitetty, on sanottu löytyneen joskus hiekkaa otettaessa ja myös mm. tietöitä tehtäessä. Suomen sotaan liittyvää tietoa Lokalahden

seudulta tallentanut Paavo Pensikkala on eritellyt kirjoittamassaan kirjassa muutamia perimätiedon tai löytyneitten luitten perusteella hautapaikoiksi väitettyjä maastonkohtia, niistä tosin jotkut saattavat kuulua aiemman maihinnousun yhteyteen, ja osa tiedoista on epäselviä.

Taivassalon kirkonkirjoihin taasen on merkittynä, että neljä Helsinginrannasta löydettyä kaatunutta ruotsalaista oli pian taistelun jälkeen haudattu seurakunnan hautausmaahan.

Jos maalöydöt antavat luotettavaa tietoa tapahtumista, niin taistelusta kertovia aikalaisten yhteenvetoja ja vanhoja teoksia ei ole uskominen suoraan sellaisinaan. Kuitenkaan vanhaa kirjallisuutta ei kannata sivuuttaakaan, koska siinä kaikesta mainitaan monia sellaisiakin yksityiskohtia, joita ei ole myöhemmin käsitelty tai joita ei ehkä voida johtaa asiakirjoista. Postitien varren taistelua koskevista vanhoissa kuvauksissa on kiistanalaisiksi asetettuja kohtia. Yksi on se, mitä taistelun ratkaisuvaiheesta on kerrottu venäläisestä ja ruotsalaisesta näkökulmasta. Venäläisten ylimajoitusmestarina toimineen Jan Pieter van Suchtelenin sanotaan olleen vuonna 1835 ilmestyneen Suomen sotaa käsittelevän teoksen takana - teos on kumminkin julkaistu hänen poikansa Paul van Suchtelenin nimissä. Kun sii-

nä on mm. kerrottu venäläisten husaarien ajaneen hyökkäyksellään ruotsalaiset lopullisesti sekasortoiseen pakoon, niin ruotsalaisissa teoksissa ei mainitakaan sellaisesta atakista. van Suchtelenin kertomaan huomautettiin jo vuonna 1835, etteivät ruotsalaisten johtajista silloin elossa olleet tienneet mistään pakoon ajaneesta husaarien hyökkäyksestä.

Taistelua koskevista vanhoissa kuvauksissa ilmenee niitä toisiinsa verrattaessa yhtä ja toista muutakin ristiriitaista, ja melkein ristiriitaisilta näyttävät esim. ilmoitukset venäläisten lukumäärästä. Suomalaissyntyinen, Ruotsin armeijassa mm. Suomen sotaan osallistunut Gustaf Montgomery ilmoitti kirjoittaessaan Helsinginrannan maihinnousutaistelusta, että siihen osallistui venäläisiä 5000-6000; venäläisten esikuntapäälliköltä van Suchtelenilta lieenee peräisin taas tieto, että venäläisten luku oli ainakin 4000. - Tuoreessa "Sota Suomesta" -teoksessa on mainittu tässä taistelussa olleen lähes 4500 venäläistä.

Historiallisten muinaisjäännösten luetteloinnissa Helsinginrannan maihinnousutaistelun alue voidaan katsoa osaksi kohdetta, muinaisjäännösryhmää, johon kuuluu myös Suuri Postitie. Turun ja Tukholman välisen postitien entinen merkitys tulee muun ohella esille myös siinä,

että yksi Suomen sodan maihinnousuista tehtiin juuri sen kohdalle.

Tärkeimmät painetut lähteet, ilmes- tymisjärjestyksessä:

Suchtelen, Paul van: Kriget mellan Sverige och Ryssland åren 1808 och 1809. Stockholm 1835.

Montgomery, Gust.: Historia öfver kriget mellan Sverige och Ryssland åren 1808 och 1809. Örebro 1842.

Mankell, Julius: Anteckningar rörande finska arméens och Finlands krigshistoria. Andra delen. Stockholm 1870.

Paavo Pensikkala: Sota Lokalahdella 1808-1809. Laitila 1978.

Tapani Mattila: Meri maamme turvana. Jyväskylä 1983.

Kahiluodon kahakka turvasi Helsinginrannan maihinnousua (lyhennelmä Eero Auvisen alkuperäisestä kirjoituksesta), Vakka-Suomen Sanomat 27.9.1990.

Jussi T. Lappalainen & Lars Ericson Wolke & Ali Pylkkänen: Sota Suomesta. Hämeenlinna 2007.

Suomen sodan meritapahtumia Forum Marinumissa

Forum Marinum on 200-vuotisjuhluvuoden kunniaksi järjestänyt erikoisnäyttelyn Suomen sota 1808-1809 merellä. Näyttely on avoinna 31.8.2008 saakka.

Näyttelyn avajaispäivänä 21. helmikuuta 2008 oli kulunut 200 vuotta venäläisten joukkojen marssimisesta rajan yli.

Näyttely kertoo Suomen sodan merellisistä tapahtumista. Lounais-Suomen saaristossa käytiin Ruotsin ja Venäjän välisen sodan kuluessa kymmenkunta taistelua. Näyttelyssä kerrotaan näistä taisteluista ja niihin osallistuneista joukoista, aluksista ja aseista ihmisiä unohtamatta. Kes-

keisiä kysymyksiä on myös, mitä sodan jälkeen tapahtui kauppamerenkulussa ja saaristossa.

Huomiota kiinnitetään taistelutapahtumien ja kalustojen lisäksi sodan ja sen seurausten vaikutuksiin Suomen merenkulkuun. Näyttelyä tehtäessä on perehdytty myös ruotsalaisissa kokoelmissa olevaan materiaaliin.

Kesällä 1808 Saaristomerellä käytiin useita taisteluja. Ruotsin laivaston tavoitteena oli katkaista Venäjän laivaston huoltoyhteys ja joukkojen siirtäminen meritse maarintamalle, joka keväällä 1808 oli Pohjanmaalla Kokkolan ja Pietarsaaren tienoilla. Tavoitteena oli myös estää venäläisiä nousemasta maihin Ahvenanmaalla ja hyökkäämästä sieltä Ruotsin mantereelle.

Venäläisten alusten ja joukkojen sitominen Lounais-Suomen saaristoon tapahtui nousemalla maihin mm. Kaarinassa Lemunniemellä 19.-20. kesäkuuta 1808. Tavoitteena oli vallata venäläisten hallussa ollut Turku. Toisin kuitenkin kävi.

Ruotsin avomerilaivaston tehtävänä

oli estää Venäjän saaristolaivaston aluksia pääsemästä Hankoniemeltä länteen. Kaksi Venäjän saaristolaivaston osastoa — 30 tykistöalusta, 1500 miestä — oli kuitenkin päässyt jo Turun alueelle. 30.6. venäläiset ja ruotsalaiset ottivat yhteen Rymättylän Krampin saaren ja salmen alueella. Muutamaa päivää myöhemmin, 4.7. käytiin Ruissalon ja Hirvensalon saarten välissä Pukinsaaren taistelu.

Kaksi uutta venäläistä osastoa oli päässyt Saaristomerelle ja pyrki Turkuun kiertämällä Kemiön saaren Strömman kanavan kautta. Ruotsalainen laivasto-osasto pyrki katkaisemaan niiden etenemisen. Kemiössä käytiin Tallholman taistelu 21.7. sekä Sandön taistelu 2.8. ja ruotsalaiset nousivat maihin Vestankärissä samana päivänä.

Viides venäläinen laivasto-osasto oli ankkuroinut elokuun alkupäivinä Dragsfjärdin Lövon selälle. Aluksista oli tulitettu Jungfrusundia vartioivia Ruotsin avomerilaivaston aluksia 17.8. yöllä. Ruotsalaiset päättivät vallata venäläisiltä aluksia, ja onnistuivatkin siinä osittain.

Venäläiset odottivat ruotsalaisten tekevän maihinnousun Uudenkaupungin tienoilla, ja sijoittivat laivasto-osaston suojaamaan Uudenkaupungin edustaa. Ruotsalaiset päättivät tuhota tuon laivasto-osaston ja purjehtivat Ströömin pohjoispäästä etelään, missä venäläiset olivat. Viholliset kohtasivat toisensa Kustavin Isoludon saaren kohdalla 30.8.

Seuraavaksi ruotsalaiset nousivat maihin Lokalahden Varanpäässä 17.–18.9. ja samaan aikaan 18.9. maihinnousun edistämiseksi käytiin Velkuan Palvan taistelua. Seuraavaksi ruotsalaiset nousivat maihin Taivassalon Helsinginkylässä 26.–28.9. Paikalta olivat hyvät tieyhteydet Turkuun ja Pohjanlahden rannikolle. Operaatiota turvaamaan tuli ruotsalainen tykkipursilaivue, joka ryhmittyi Kahiluodon saaren ympäristöön. Venäläiset, joiden eteneminen tuli estää, olivat salmen toisella puolella.

Saaristomeren viimeinen meritaistelu käytiin 1.10. Sen jälkeen ruotsalaiset

vetäytyivät Ahvenanmaalle ja venäläiset Turkuun.

Päämäärä muuttui

Suomen sota oli käytännössä Ruotsin ja Venäjän sotaa silloisen Suomen alueesta ja hallinnasta. Sodan alkuperäisenä päämääränä oli Venäjän pyrkimys pakottaa Ruotsi mukaan ns. mannermaasulkeukseen. Mutta keisareiden, Aleksanteri I:n ja Napoleonin välien kiristyminen ja puolin sun toisin annettujen lupauksen peruuntuminen johti sodan tarkoituksen muuttumiseen.

Venäjä haki vastoinikämisilleen korvausta, ja sotaisen valtauksen sijaan julistettiin sodan tarkoituksena olevan Suomen liittämisen Venäjän keisarikuntaan.

Sodan päämäärän muututtua Suomen tulevan aseman järjestely nousi tärkeäksi kysymykseksi. Mielipiteet jakaantuivat kahteen suuntaukseen. Y.M. Sprengtporten ajoi innokkaasti Suomen muodostamista autonomiseksi valtioksi, ja mm

silloinen Venäjän ulkoministeri, armeijan ylipäällikkö Buxhoeveden ja muutamat Anjalan-liittoon osallistuneet pitivät Suomen aseman järjestämistä mahdollisena vain keisarikunnan itsevaltaisen järjestelmän puitteissa.

Jälkimmäinen mielipide oli voitolla ja johti siihen, että kansalta alettiin ottaa uskollisuudenvaloja. Tämä ei kuitenkaan tapahtunut välikohtauksitta ja spontaanit kansannousut ja sissitoiminta vaikeuttivat tilannetta. Suomesta koottiin valtuuskunta (lähetyuskunta) ja se lähti Pietariin pyytämään valtiopäivien koollekutsuamista.

Porvoon valtiopäivät kokoontuivat maaliskuussa 1809 ja Suomen autonominen asema Venäjän keisarikunnassa vahvistettiin. Haminassa 17.9.1809 solmittiin rauha Venäjän ja Ruotsin välillä. Rauhansopimuksen mukaisesti Ruotsi luovutti Venäjälle Suomen Tornionjokea myöten.

Museoviraston kenttätötkesällä 2008

Museoviraston arkeologian osasto tekee tänä kesänä kaivaus- ja inventointitutkimuksia yli 40 paikkakunnalla.

Kaikkiaan esihistoriallisen ajan kohteiden arkeologisiin tutkimuksiin on arkeologian osastolla käytettävissä tällä hetkellä runsaat 770 000 euroa.

Varsinais-Suomi ja Satakunta

HALIKKO Kirkkomaa koekaivaus 12.5. - 23.5. Halikon seurakunta rakennuttaa hautausmaan alueelle uudet huoltorakennukset. Halikon Kirkkomäen lounaisosassa, pääosin mäen laella, sijaitsee laaja viikinkiaikainen polttokalmisto. Koekaivauksella selvitetään koskeeko Kirkkotallien rakentaminen kiinteää muinaisjäännöstä sekä määritetään mahdollinen jatkotutkimustarve.

HONKAJOKI Hietala-Hietaranta, kivikautisen asuinpaikan koekaivaus 21.7.-1.8. Hietala-Hietaranta -nimisellä laajalla mesoliittisella asuinpaikka-alueella aloitettiin koekaivaukset soranottoa varten pintakuoritulla alueella kesällä 2007. Näissä tutkimuksissa avattiin kaksi tasokaivausalueutta, joista toisessa tuli esille suorakulmaisen raken-

teen osa. Rakenne tutkitaan kesän 2008 aikana kokonaan. Koekuopitusta laajennetaan nyt vielä metsää kasvavalle alueelle, jonne soranotto aikanaan tulee laajentumaan.

LAITILA Vainionmäki, rautakautisen kalmiston kaivaus 28.7.-8.8. Yleisökaivaukset toteutetaan yhdessä Arkeologiakeskus Untamalan kanssa.

LIETO Nummela, kivikautisen asuinpaikan koekaivaus 5.-16.5. Nummelan hiekkakuopasta ja sen läheisyydestä on tehty kivikautisia asuinpaikkalöytöjä. Hiekkakuopasta halutaan ottaa edelleen soraa kotitarvekäyttöön. Paikalla tehtiin koekaivaus vuonna 2006, mutta kivikautisen asuinpaikan laajuus ei selvinnyt. Lisätutkimuksilla pyritään rajaamaan alue, jossa soranotto olisi mahdollista.

POMARKKU Peltomäki 1, kivikautisen asuinpaikan koekaivaus 16.-27.6. Kivikautisen asuinpaikan läheisyyteen on suunniteltu rakentamista. Asuinpaikan laajuus pyritään selvittämään koekaivauksin, jotta selvää ulottuuko se rakennuspaikoille.

PYHÄRANTA ja NOUSIAINEN VT8 kiviröykkiöiden kaivaus 2.6.-27.6. Pyhärannassa ja Nousiaisissa tutkitaan kiviröykkiöitä valtatie 8:n parantamissuunnitelman alueella. Pyhärannassa tutkitaan Keskikuokkamäänimiseen muinaisjäännöksen liittyvät kaksi röykkiötä ja Nousiaisissa tutkitaan Ollila- ja Kuokkala-nimisten muinaisjäännösten röykkiöt.

Inventoinnit

YLÄNE, perusinventointi 28.4.-9.5. Yläneen kunnan perusinventointi kohdennetaan Yläneenjoen laaksoon Vanhankartanon eteläpuolisille alueille, josta tunnetaan jo ennestään alueen ainoat rautakautiset kohteet sekä useita kivikautisia asuinpaikkoja. Inventoinnin tarkoituksena on päivittää alueelta tunnettujen muinaisjäännöskohteiden tiedot sekä etsiä entuudestaan tuntemattomia kiinteitä muinaisjäännöksiä. Erityistä huomiota kiinnitetään historiallisen ajan kiinteisiin muinaisjäännöksiin. Tutkimuskustannukset Museoviraston arkeologian osasto

Paimion Spurilasta löytyneet nuppipäiset kaularenkaat. Päällimmäisenä on B-rengas, josta on nyt tehty korukopio. Jutun kuvat Jaana Riikonen.

PAIMION SPURILAN KAULARENKAAT - ainutlaatuinen korulöytö Suomessa

Paimion Spurilan kartanon maalta löytyi juhannuksen alla vuonna 1984 arkeologisissa kaivauksissa Suomessa ainutlaatuinen löytö: kaksi pronssista nuppipäistä kaularengasta.

Jaana Riikonen

Spurilan arkeologiset kaivaukset kuuluivat 1980-luvun laajempaan, pääasias-
sa Suomen Akatemian rahoittamaan tut-
kimukseen, johon liittyi myös muiden
Paimionjokilaakson rautakautisten koh-
teiden tutkimuksia. Tämä ns. Paimio-
projekti oli aikanaan edelläkävijä liittäes-
sään kasvistotutkimukset rautakautisten
muinaisjäännösten paikantamiseen. Han-
ketta johti FT Jukka Luoto Turun yliopis-
tosta, kentällä kaivauksia johti useampa-
na kesänä Henrik Asplund.

Spurilan mailta löydettiin useita polt-

tokalmistoja, joista laajimmin tutkittu on
ns. A-kalmisto. Nuppipäiset kaularenkaat
(TYA 244:395) löytyivät sieltä. Kaksi
kaularengasta oli polttokalmiston kivi-
en lomassa päällekkäin pitkänomaisen
isomman kiven vieressä. Renkaat eivät
ole olleet tulossa, ja ne ovat hyvin säily-
neet. Noin 70x70 cm:n kokoiselta alu-
eelta löytyi lisäksi kolme erilaista ran-
nerengasta, spiraalisormus, ns. vahvasti
profiloitu solki ja virolaisen sarjan silmä-
solki. Kaularenkaat olivat näistä hieman
erillään, mutta kokonaisuutta voi pitää
suljettuna löytönä. Kaikki löydöt ajoittu-
vat nuoremmalle roomalaisajalle. Korut

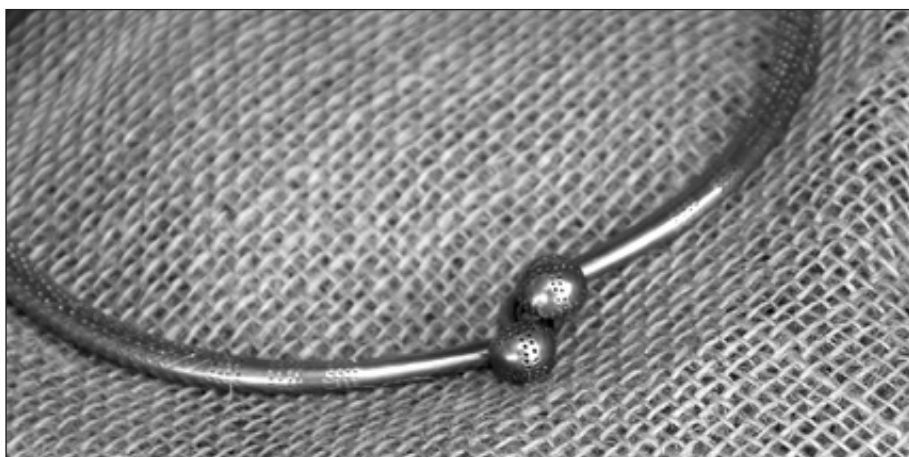
kätkettiin kalmistoon luultavimmin 200-
luvun lopulla tai vuoden 300 vaiheilla.

Kaularengaspari

Puolipallomaisilla päätenupeilla varus-
tettut kaularenkaat on valmistettu poikki-
leikkaukseltaan pyöreästä pronssivartaas-
ta, joka on ohuinta renkaiden takaosassa
ja nuppien juuressa. Renkaiden halkaisija
on noin 15 cm, ja niiden etuosan yläpuo-
li on koristettu pisteleimarivein ja ohuin
viivoin. Kuviovyöhykkeen molemmissa
päissä koristerivit ovat ryhmissä ja kul-
kevat suoraan renkaan poikki, kuviovyö-

Kaularengasparin nuppien asento on toisilleen peilikuva.

Pronssinen kaularengas, joka on mahdollisimman tarkka kopio Spurilan B-renkaasta. Kuva: Riitta Määttänen

hykkeen keskellä koristeiviivat kaartuvat myötäpäivään. Pisteleimarivit kiertävät nuppeja ja kulkevat ristiin nuppien yli. Paras vastine paimiolaisrenkaiden koristelulle löytyy latvialaisesta kaularengaasta, mutta sen kartion muotoiset nupit poikkeavat selvästi Spurilan renkaiden nupeista.

Kaularenkaat muodostavat parin, joka on työn jäljestä päätellen saman sepän tai verstaan valmistama, mutta renkaiden paksaus ja nuppien muoto poikkeavat hieman toisistaan. Löydettyäessä päällimmäisenä ollut rengas (A) on ohuempi ja sen nupit ovat hieman suipommat. Tässä renkaassa oikea nuppi kääntyy ylös, kun taas paksummassa renkaassa (B), jonka nupit ovat tasalakiset, vasen nuppi kääntyy ylös. Nuppien asento on siis toisilleen

peilikuva näissä kahdessa renkaassa.

Balteille tyypillinen koru

Erilaiset kaularenkaat – lätkiksi kallarinki – olivat kautta rautakauden balttiheimoilta yleisiä koruja, ja myös nuppiäinen kaularengas on nimenomaan Baltialle tyypillinen korumuoto. Kun Spurilan renkaat löytyivät, vastaavia tunnettiin vajaat sata kappaletta. Valtaosa niistä on löytynyt nykyisen Latvian ja Liettuan alueelta, vähemmässä määrin niitä on myös Virossa. Yksittäinen rengaslöytö on Venäjältä, ja kahden renkaan katkelma on löytynyt Ruotsista Pohjanlahden rannikolta. Suurin osa renkaista on tyyppiä, jossa oikea nuppi kääntyy

ylöspäin kuten Spurilan A-renkaassa. Vain muutama rengas muistuttaa Spurilan paksumpaa B-rengasta, jossa vasen nuppi kääntyy ylöspäin. Tällaiset renkaat – ja siis parhaat vastineet Spurilan B-renkaalle – ovat löytäneet nykyisen Koillis-Puolan alueelta ja Etelä-Liettuasta. Sieltä lienevät peräisin Spurilan kaularenkaat ja myös osa löytökokonaisuuden muista esineistä. Spurilan löytö kuvastaakin hyvin lounaissuomalaisista kontaktiverkostojen laajuutta Itämeren piirissä roomalaisajalla.

Kaularenkaat liitetään usein rituaaliseen käyttöyhteyteen. Renkaita on löytynyt esimerkiksi paikoista, joissa ne voivat olla veteen uhrattuja. Ehkä Spurilan renkaatkin oli uhrattu kalmistoon tai annettu käyttämättömänä vainajan mukaan – ainakaan niissä ei ole selviä kulumisen jälkiä. Spurilan kalmiston luuaineistoa ei ole analysoitu, joten mitään päätelmiä ei voi tehdä vainajan sukupuolesta. Nuppiäisiä kaularenkaita on löytynyt muualta myös ruumishautoista, Latviassa ne ovat tyypillisiä etenkin zemgaleille. Naisvainajalla on yleensä ollut kaulassaan yksi rengas. Kaularenkaita on kuitenkin myös asehaudoista, jotka yleensä tulkitaan miesten haudoiksi.

Kaularengaskopiot

Pian Spurilan kaularenkaitten löytymisen jälkeen kotiseutuyhdistys Paimio-Seura teetti näyttävästä korusta kopion. Ensimmäiset kaularenkaat tehtiin samalla toimintaperiaatteella kuin alkuperäinen, ja ne avattiin ja suljettiin nupeista varrasta taivuttamalla. Seurauksena oli, että muutamien käyttökertojen jälkeen rengas katkesi. Tämä vahvistaa käsitystä siitä, että oletettavasti muinaisiakaan pronssirenkaita ei tehty kestäväksi toistuvaa taivuttelua.

Käyttökokemusten perusteella ensimmäisen kopiorengaan takaosaan tehtiin sarana, jonka ansiosta rengas aukesi laajalti sivuille päin. Ilmeni kuitenkin uusi käytännön ongelma: kun luonnollinen renkaan jännitys oli saranan myötä hävinnyt, nupit eivät pysyneet enää kunnolla kiinni, vaan ”luistivat”. Tästä kosmeettisesta haitasta huolimatta kaularengasta myytiin menestyksellä 80-luvun lopulla, ja se oli myös Paimion kunnan käyttämä edustuslahja. Korua ei kuitenkaan ole ollut saatavilla enää pitkään aikaan.

Nyt kaularenkaalle on löytynyt uusi valmistaja, ja kopiota on samalla tarkistettu

vastaamaan mahdollisimman tarkoin alkuperäistä löytöä. Koska 1980-luvun kopia muistutti enemmän ohuempaa A-renkasta, tehtiin uusi kopia paksummasta ja harvinaisemmasta B-renkaasta. Kulaseppä Keijo Ketonen valmistaa kaularengasta pronssiseoksesta käsityönä alkuperäisiä työtapoja mukaillen. Hän kehitti huomaamattoman putkisaranan kaularengkaan takaosaan helpottamaan korun käyttöä. Saranan avulla rengas avataan ja suljetaan nyt samanlaisella ylös- ja alaspäin suuntautuvalla taivutusliikkeellä kuin alkuperäinen kaularengas, ja nupit pysyvät kiinni, kuten kuuluukin.

Kuvat
**Jaana Riikonen,
Riitta Määttänen**

Lähteet

Luoto, Jukka 1985: Paimion rautakautista muistoista. Paimio-Seuran vuosikirja IV 1985: 6-17.

Luoto, Jukka & Asplund, Henrik 1986: Två halsringar med halvklotformiga ändknoppar från Spurila i Pemark (Paimio). ISKOS 6: 67-76.

Pronssinen kaularengas, joka on mahdollisimman tarkka kopia Spurilan B-renkaasta.

Arkeologiakeskus Untamala jälleen avoinna

Museoviraston Arkeologiakeskus Untamala on jälleen avannut ovensa vierailijoille.

Keskus on avoinna 7.5.- 18.6. ja 11.8.-6.9. maanantaista perjantaihin kello 11-17. Ajalla 24.6.-9.8. keskus on avoinna tiistaista lauantaihin kello 11-17.

Keskus sijaitsee valtatie 8:n varrella, viiden kilometrin päässä Laitilan keskustasta osoitteessa Untamontie 51.

Arkeologiakeskus Untamalan yläkerran perusnäyttelyssä voi tutustua Vakka-Suomen esihistoriaan ja kulttuurimaiseman kehitykseen sekä muinaisjäännösten suojeluun ja hoitoon Suomessa.

Arkeologiakeskuksen luota lähtee myös 2,3 km pitkä kulttuuripolku. Polkua kulkiessaan voi nähdä paitsi Untamalan idyllistä kylämaisemaa, myös sen ajallisia kerrostumia sekä menneisyyden jälkiä kuppikivistä puukirkkoon.

Tämän vuoden kesänäyttely "Maasta museoon" avautuu arkeologiakeskuksessa toukokuun lopulla.

Yleisökaivaus viidennen kerran

Museoviraston arkeologian osasto järjestää jo viidennen kerran yleisökaivauksen Laitilan Kodjalan Vainionmäellä 28.7.-8.8.2008.

Kaivauskohde on viikinkiaikainen polttokalmisto. Kaikki arkeologiasta kiinnostuneet ovat tervetulleita osallistumaan kaivauksiin.

Ilmoittautumisia otetaan vastaan 18.7.2008 asti. Lisätietoja saa Arkeologiakeskus Untamalasta ja keskuksen verkkosivuilta osoitteesta <http://www.nba.fi/fi/yleisokaivaus08>

Lisätietoja Arkeologiakeskus Untamalasta, puh. (02) 853 400 tai sähköpostitse untamala@nba.fi.

Muinaispolut tutuiksi!

Suomessa on runsaasti erilaisia luonto- ja kulttuuripolkuja.. Metsähallituksen julkaisema Suomen retkeilykirja esittelee niitä kiitettävästi. Oppaasta löytyy kaikki tarpeellinen tietoa Suomen luontomatkailukohteista, mutta se tarjoaa paljon informaatiota myös kulttuurista kiinnostuneille matkailijoille ja on korvaamaton apu retkiä suunniteltaessa.

Teija Tiitinen

Suomeen on vuosikymmenien ajan rakennettu erityyppisten luontopolkujen verkostoa, joka on kansainvälisestikin vertaillen melko tiheä. Polkujen rakentamisesta pääosin ovat vastanneet kunnat ja Metsähallitus. Usein näiden polkujen varteen on otettu mukaan myös kulttuurinähtävyyksiä, jos ne ovat osuneet sopivasti reitin varrelle. Viime vuosina on kuitenkin tehty myös polkuja, joiden nimenomaisena tarkoituksena on ollut esitellä kulttuurinähtävyyksiä. Eri-tyispiirteensä 2000 luvulla on ollut muinaispolkujen rakentaminen.

Kulttuuripainotteisten polkujen rakentamiseen on paljon vaikuttanut Suomen liittyminen Euroopan unioniin ja tätä kautta syntynyt tilaisuus hyödyntää matkailuhankkeita rahoittavia rahastoja. Erityisesti aluekehitysrahastot ovat mahdollistaneet lukuisten polkujen toteuttamisen. Aluekehitysrahastojen tavoitteena on tukea ja edistää paikallista toimintaa. Matkailuelinkeinoa on tuettu mm. rahoittamalla paikallisten matkailutuotteiden kehittämistä. Matkailijoiden käyttöön tarkoitettujen retkeilypolkujen rakentaminen on yksi tämän toiminnan muotoja. Polkujen toteuttajina ovat olleet erilaiset hankkeet, joissa toimijoina ovat voineet olla kunnat tai yhteisöt. Joissain tapauksissa polun rakentamisesta on voinut vastata myös valtiollinen organisaatio, kuten Museovirasto tai Metsähallitus.

Sivustolle on pyritty kokoamaan polkuja koko Suomen alueelta. Pohjoisia polkuja edustaa mm. Saanan luontopolku, jonka varrella esitellään saamelaista kulttuuria sekä toisen maailmansodan aikaisia arkeologisia kulttuuriperintökohteita. Kuvassa arkeologi Hilikka Oksala.

Muinaispolku-sivusto esittelee kulttuuripolkuja, joilla on kiinteitä muinaisjäännöksiä. Vaskipolulta löytyvän Siirin kalmiston infotaulua tutkailee Raision kaupungin arkeologi Jari Näränen.

Museoviraston muinaisjäännösten hoitoyksikkö on ollut mukana monien muinaispolkujen suunnittelussa ja rakentamisessa. Toiminnan aikana on osoittautunut, että vaikka polkuja onkin runsaasti, tieto niistä ei ole aina tavoittanut kävijöitä. Tämän vuoksi päätettiin luoda kanava, jota pitkin polut ovat helposti löydettävissä.

Projektin alkuvaiheessa suunnitelmis- sa oli Suomen retkeilykirjan -tyyppisen julkaisun tuottaminen, mutta projektin edetessä todettiin, että tieto muuttuu nykyisin nopeasti ja kirjan pitäminen ajantasaisena on vaikeaa.

Tämän vuoksi päädyttiin tekemään muinaispoluille oma www-sivusto, jota voidaan ylläpitää ja päivittää sitä mukaa,

kun uusia polkuja syntyy tai vanhat rapistuvat ja jäävät pois käytöstä.

Nelisenkymmentä polkua nettiin

Julkaistava polkumateriaali kerättiin vuonna 2005 toteutetulla lomakekyselyllä. Lomakkeet lähetettiin kaikkiin Suomen kuntiin, maakuntamuseoihin, suurempiin paikallismuseoihin sekä maakuntien liittoihin ja Metsähallitukselle. Lisäksi kysely oli poimittavissa Museoviraston verkkosivuilta. Kyselyyn saatiin runsaasti vastauksia, mutta kaikkia ehdotettuja polkuja ei valittu mukaan julkaisuun. Kriteerinä pidettiin sitä, että polulta löytyy vähintään yksi kiinteä-

si muinaisjäännekseksi luokiteltu käyntikohde, mielellään useampiakin.

www -sivuilla julkaistavia muinaispolkuja tulee alkuvaiheessa olemaan nelisenkymmentä. Polut sijaitsevat eri puolilla Suomea – tosin tällä hetkellä painottuen eteläiseen Suomeen. Ajallisesti sivustolla esiteltävät kohteet kattavat historian kivilaudelta toiseen maailmansotaan saakka.

Kullakin polulla on oma sivunsa, jolla kerrotaan mitä muinaisjäänneksiä polun varrella on nähtävissä ja mitä muuta nähtävää alueelta löytyy. Kustakin polusta tulee mukaan pieni kohdekartta, joka auttaa polun lähtöpisteen löytämistä. GPS-laitteiden ja autonavigaattoreiden omistajia palvellaan ilmoittamalla lähtöpisteen tarkat koordinaatit sekä lähin osoite. Ilman teknisiä apuvälineitä kulkevia pyritään kohteen löytämisessä autamaan kertomalla kuhunkin kohteeseen vielä ajo-ohjeet.

Kustakin kohteesta kerrotaan myös polun varustetaso, tiedot saavutettavuudesta sekä polun pituus. Kätevä tieto esim. sille, joka aprikoi ehtiikö hän jossain tiettyssä ajassa kiertämään polun. Lisäksi annetaan linkki polun mahdollisille omille sivuille tai muille polusta tai sen varrella olevista kohteista kertoville www-sivuille.

Ohjeita polkujen perustamiseen

Polkuihin pääsee tutustumaan valitsemalla kohteet joko luettelosta tai

Suomen kartalta. Lisäksi tavoitteena on julkaista kaikista poluilla olevista muinaisjäänneksistä pieni tietokanta, josta tiedonhaluinen surffaaja voi hakea lisätietoa kustakin kohteesta, sillä polkujen omilla sivuille muinaisjäänneksistä kerrotaan vain niiden nimi, ajoitus ja tyyppi.

Koska on odotettavissa, ettei muinaispolkujen rakentamisbuumi ole vielä ohitse tullaan sivustolla antamaan ohjeita myös polkujen perustamisesta ja ylläpidosta. Lukijan avuksi tehdään vielä pieni sanasto, josta arkeologiaa tuntematon voi tarkastaa esim. polttokenttäkalmisto sanan merkityksen.

Museoviraston muinaisjäänneiden hoitoyksikkö toivottaa mielenkiintoisia retkiä muinaispoluille sekä verkossa että maastossa. Sivustolla ei ole vielä osoitetta, mutta kiinnostuneiden kannattaa seurata Museoviraston verkkosivujen ilmoittelua.

Tervetuloa mukaan muinaispolkuja kiertämään!

Kuvat:

Museovirasto/Teija Tiittinen

Osa sivustolla esiteltävistä poluista on koottu jonkin teeman ympärille. Kuvassa näkyvä Laanilan Kultapolku esittelee 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun kullankaivuun historiaa Lapissa.

SARSASTA SALPALINJAAN

**– 20 vuotta
muinaisjäänneiden
hoitoa Suomessa**

Museoviraston
muinaisjäänneiden
hoitoyksikkö juhlistaa
20-vuotista taivaltaan
seminaarin merkeissä
9.10.2008
Kansallismuseossa,
Helsingissä.
Seminaarissa käsitellään
mm. seuraavia aiheita:
muinaisjäänneiden
maisemanhoito ja –
tutkimus, visuaalinen
maiseman seuranta,
maiseman merkitys ja
eurooppalainen
maisemasopimus.

**LÄMPIMÄSTI
TERVETULOA!**

Ojasta opastuskeskukseen - *kivikauden löytöjä Eurasta*

Esihistorian opastuskeskus Nauravan Lohikäärmeen vuoden 2008 erikoisnäyttely vie kävijät kauas kivikaudelle, tarkemmin määriteltynä neoliittiselle ajalle. Näyttely tutustuttaa kävijän kolmeen kulttuuriin: kampakeraamiseen- (noin 5200 – 2900 eKr), nuorakeraamiseen- (noin 3200 – 2400 eKr), ja Kiukaisten kulttuuriin (noin 2400 – 1500 eKr).

Näyttelyn nimi ”Ojasta opastuskeskukseen” viittaa usean näyttelyssä esillä olevan esineen taustaan. Eurassa on tutkittu arkeologisesti useita kivikautisia löytöpaikkoja, joiden ohella melkoinen mää-

rä esineitä on toimitettu Museovirastoon paikallisten asukkaiden toimesta. Kiviesineitä on löydetty kaivannoista, pelloilta, joen pientareilta, sorakuopista... Tällaisten euralaisten irtolöytöjen lisäksi näyttelyssä on esillä myös lähikunnista talteen saatuja irtolöytöjä sekä mm. Honkilahden Kolmhaaran punamultahaudoista arkeologisten kaivausten yhteydessä talteen saatuja esineitä.

Nauravan Lohikäärmeen näyttely ei kuitenkaan ole pelkkä kivikautisten löytöjen kavalkadi, vaan tavoitteena on ollut elävöittää esineitä ja tarjota erityisesti pie-

nemmille näyttelyvieraille oivaltamisen iloa. Vitriineihin on koottu kivikautisten esineiden rinnalle nykyaikaisia vastineita. Vitriineissä voi siis nähdä esimerkkejä erilaisten esineiden ensimmäisistä ja viimeisimmistä versioista. Nuolenkärkien nykyaikaista vastinetta edustavat haulikon patruunat ja saviastioita voi verrata mukiin ja muovirasiaan. Tarkkasilmäinen kävijä panee myös merkille, että ainakin Fiskars on palannut kirveiden varttamistavassa kivikautisten oikokirveiden malliin...

Punamultahautaus taiteilijan silmin

Esinevitriinien lisäksi näyttelytilaa hallitsevat paikallisen Iiris Ruohon maalaa-
mat akvarellit, jotka luovat elottomien
esineiden ympärille välähdyksiä ja ker-
tomuksia kivistä ihmisten elämästä.
Miltä näytti hirven metsästys tuolloin?
Entä miten taiteilija näkee hautausrituaal-
in, jossa vainaja saa päälleen punamul-
tapeitteen? Akvarellien yhteyteen on
koottu pieniä tietoiskuja erilaisista aihe-
piireistä, joiden kautta kävijät voivat ra-
kentaa kuvaa kivistä ihmisen arjes-
ta. Tietoiskuista selviää mm. millaisista
aineksista asumukset rakennettiin, mi-
ten ruoka valmistettiin tai millä välineillä
hylkeitä pyydettiin.

Iiris Ruoho on maalannut myös näyt-
telyn kartat, joista selviää meren ran-
nan sijainti neoliittisen kauden kol-
men jakson aikana. Euran alueella maa
alkoi kohota merestä noin 7000 vuot-
ta sitten. Maisema kasvoi saaristoksi,
jossa oli muutamia suuria ja paljon pie-
niä saaria. Tällaisen maiseman kohtasi-
vat ensimmäiset asukkaat, jotka alueel-
le tuolloin saapuivat. Arkeologiset löydöt
osoittavat, että erityisesti hylkeenpyynti
on ollut merkittävä elinkeino alueen
asukkaille. Runsaimmat löydöt ajoittuvat

kampakeraamiselle ajalle, johon kuulu-
vat mm. Honkilahden Kolmhaaran, Kä-
räjämaen, Kauttuan koulun ja päiväko-
din pihan löytöpaikat. Em. kohteet ovat
kaikki sijainneet meren rantaviivan tun-
tumassa kampakeraamisella ajalla. Nu-
orakeraamisen eli vasarakirveskulttuurin
aikana Etelä-Suomeen saapui uutta väes-
töä etelästä. Tulokkaiden vaikutus näkyy
myös Euran arkeologisissa esinelöydöis-
sä. Euran alueelta on löydetty tähän men-
nessä lähes 50 taidokkaasti valmistettu-
ja vasarakirvestä tai sellaisen katkelmaa.
Raaka-aineena on usein paikallinen dia-
baasi, tumma kivilaji, jota nykyään var-
mimmin löytää saunan kiukaalta!

Keramiikasta esimerkkejä

Neoliittisen ajan kulttuureiden kera-
miikka-astioista on koottu näyttelyyn esi-
merkkejä, jotka on valmistanut artesaani
Piela Auvinen.

Astioiden lisäksi nähtävillä on Kaut-
tuan koulun oppilaiden valmistamia
savi-idoleita. Näitä savisia ihmis- tai
eläinhahmoja valmistettiin varhaiselta
kampakeraamiselta ajalta alkaen. Niil-
le on esitetty monenlaisia tulkintoja leik-
kikaluista esi-isien kuviin. Yleisöllä on
mahdollisuus valmistaa itselleen muo-

vailuvahasta omanlaisensa idoli, jonka
saa jättää esille näyttelytilaan tai ottaa
mukaan kotiin.

Teksti:

Päivi Lönnberg,
näyttelyn suunnittelija

Kuvat:

Mikko Aho

Esihistorian opastuskeskus Naurava
Lohikäärme
Eurantie 18
puh. (02) 8399 0269
esihistoria@eura.fi

Aukioloajat vuonna 2008:

1.5. - 31.8. ja joulukuu:

ti - su klo 11 - 17, ma suljettu.

Muina aikoina: to - pe klo 11 - 17 ja la
klo 11 - 14.

Juhlapyhinä suljettu.

Pääsymaksut:

Aikuiset 2e

Lapset 1e

Yli 10 henkilön ryhmät 1e/henkilö

Pori – Juhanan kaupunki

**Carita Tulkki, museolehtori
Satakunnan Museo**

**Juhana-herttua, Pori ja
komea kuninkaankartano**

Juhana-herttuaa on esitelty näyttelyssä laajasti ja esinelainoja saatiin Poriin Uppsalan Tuomiokirkkomuseosta sekä Tukholman Livrustkammarenista. Osa esineistä on ollut aikaisemmin esillä Turussa, mutta mukana on myös esineistöä, jota ei ole Suomessa nähty. Esillä on mm. 1800-luvulla Juhanan haudasta poistettu kultainen omena ja hänen hautapukunsa kultaisia nappeja, komea tataarisaapas sekä satula ja Hollannissa alabasterista veistetty Juhanan hautamuistomerkki Immortalitas.

Juhana-herttua vieraili Ulvilan ja Porin seudulla kaikkiaan neljä kertaa ja vuonna 1558 hän päätti perustaa Porin ja siirtää Ulvilan kaupunkioikeudet sekä kuninkaankartanon uuteen kaupunkiin. Porin kaupunkialue oli aluksi hyvin pieni. Se sijaitsi Pärnäisten harjulla, nykyisellä Raatihuoneenmäellä. Porin kuninkaankartano rakennettiin kaupungin ulkopuolelle, nykyisen Keski-Porin kirkon kohdalle. Uusi kaupunki ja kartano sijaitsivat merenlahden rannalla, kuten Ulvila perustamisensa aikaan 1300-luvulla. Muutaman sadan vuoden aikana maankohominen oli ollut merkittävää ja Ulvila sijaitsi 1550-luvulla jo noin kymmenen kilometrin päässä rannikosta. Mataloitunut jokisuisto hankaloitti kauppalaivojen liikkumista ja tästä syystä tarvittiin uusi kauppapaikka meren rannalle. Pori kasvoi nopeasti kaupankäynnin myötä Suomen kolmanneksi suurimmaksi kaupungiksi.

Porin kuninkaankartanon rakentaminen aloitettiin heti 1558 ja se oli valmis jo vuoden kuluttua. Kuninkaankartanossa kasvatettiin erityisesti siitoshevosia, mutta myös karjaa. Lohen ja siian kalastus oli myös merkittävässä asemassa. Varsinaista maanviljelystä ja karjanhoitoa harjoitettiin vuonna 1557 perustetussa Koiviston kartanossa, joka sijaitsi nykyisen Ulvilan ja Porin rajalla joen rannalla. Yhdessä Porin ja Koiviston kartanot muodostivat 1550-1560 -luvuilla

Porin kaupunki täyttää tänä vuonna 450 vuotta. Juhana-herttua on kirjannut virallisen kaupungin perustamiskirjan 8.3.1558 Ulvilan kartanossa. Tämä on antanut aihetta juhlia kaupunkia monin tavoin. Satakunnan Museossa kaupungin syntymäpäivän kunniaksi avautui perustamispäivänä Pori – Juhanan kaupunki -näyttely, jossa esitellään Satakuntaa ja Poria sekä Juhana-herttuan elämää ja sukua 1500-1600 -luvuilla.

Juhanäyttelyn arvokkain esine on eittämättä Juhana III:n kultainen kuninkaanomona.

yhden maan suurimmista karjanhoidon kokonaisuuksista.

Porin kuninkaankartanossa oli kaikkiaan noin 40 rakennusta. Osa rakennuksista oli tuotu Ulvilasta, osa rakennettu paikanpäällä kuten yli 20 metriä pitkä ristinmuotoinen päärakennus. Vakituksia asukkaita kartanossa oli noin 100. Juhanan vieraillessa Porissa viimeisen kerran

vuonna 1563 kaupunkiin saapui yli sadan hengen rekikaravaani. Mukana oli myös Juhanan uusi puoliso Katariina Jagellonica. Tämä seurue on varmasti herättänyt ihmetystä noin 400 asukkaan Porissa.

Kuninkaankartano ja sen elämä on ollut hyvin mielenkiintoista ja siitä syystä näyttelyyn päätettiin rakennuttaa kartanon pienoismalli. Niin pienoismallin

kuin näyttelytekstien korvaamattomana lähteenä on ollut tutkija Suvianna Sepälän kirjoittama artikkeli Porin kuninkaankartanon arkipäivää Juhana-herttuan aikaan (Arki ja läheisyys, Turun historiallinen arkisto 55, 2002). Kuninkaankartanosta on jäänyt jäljelle myös muutama karttamerkintä, mutta tarkkoja tietoja esim. kartanon eri rakennusten sijainnista ei ole. Pienoismalli onkin enemmän ehdotelma siitä, minkälainen kartanon alue olisi voinut aikanaan olla. Apuna pienoismallin rekonstruoinnissa olivat myös museon rakennushistoriaan perehtyneet tutkijat.

Arkielämää ja esineistöä

Kaiken komeuden ja loiston lisäksi näyttelyssä esitellään tavallisten satakuntalaisten ja porilaisten elämää. Siellä käsitellään lyhyesti Kokemäenkartanon läänin eli Satakuntaa sekä Ulvilaa ennen Porin perustamista. Esillä on mm. muutamia 1970-luvulla Ulvilan keskiaikaisen kaupungin alueella tehtyjen arkeologisten kaivausten löytöjä museon omista kokoelmista.

Satakuntaa tarkemmin esitellään porilaisten elämää, heidän elinkeinojaan sekä kaupungin kehittymistä. Pori oli tyypillinen puukaupunki, jonka kohtaloksi muodostuivat useat kaupunkipalot. Pori on palanut kaikkiaan yhdeksän kertaa. Ensimmäinen tulipalo riehui vuonna 1571. Viimeinen suurpalo tuhosi kaupungin lähes kokonaan vuonna 1852. Tästä johtuen kaupungin vanhin rakennuskanta ajoittuu pääasiassa 1850-luvun jälkeiseen aikaan.

1500-1600-luvun Porista kertovat myös monet arkeologiset esineet. Museovirasto suoritti vuonna 1998 Porin keskustassa, Raatihuoneen takana Porin taidemuseon laajennukseen liittyvät arkeologiset kaivaukset. Alue on kaupungin varhaisinta asutusalueutta ja maakerrostumista löydettiin tyypillistä kaupunkielämään liittyvää tavaraa kuten lasiastioiden paloja, keramiikkaa ja kaksi komeaa luukahvaista veistä sekä liitupiippuja. Osa esineistä on ollut esillä vuosia sitten Porin taidemuseon tiloissa, jossa sijaitsee kaivauksissa esiin tullut 1600-luvulle ajoittuva kivikellari. Nyt on jälleen saatu esille edustava otos kaupungin menneisyyttä ja mikäpä olisi parempi ajankohta esitellä aineistoa kuin kaupungin syntymäpäivä!

Ruotsalaisten lainojen ja arkeologisen esineistön lisäksi esillä on näyttelyn aihepiiriin sopivia esineitä museon omista

kokoelmista sekä Turun maakuntamuseosta ja Kansallismuseosta.

Paljon tapahtumia

Pori – Juhanan kaupunki -näyttelyyn liittyy monenlaisia yleisötapahtumia, jotka kaikki ovat maksuttomia. Heti maaliskuun ensimmäisenä viikonloppuna, jolloin Poriä juhlittiin yleisesti ympäri kaupunkia, museossa vieraili huikeat 3000 kävijää. Seuraava ryntäys on varmasti odotettavissa virallisena Porin päivänä syys-lokakuun vaihteessa, jolloin museo on ollut perinteisesti yksi porilaisten suosikkikohteista.

Maalis-huhtikuussa järjestettiin näyttelyn teeman mukainen luentosarja Rikas ja rahvas Porissa ja Satakunnassa 1500-1600 -luvulla. Muutama Turun ja Jyväskylän yliopiston tutkijoista tuli sivistämään porilaisia varsin mielenkiintoisilla aiheilla. Luennoilla käsiteltiin Porin kuninkaankartanoa, kaupunkiporvarien mellakointia ja niskurointia, Porin piikojen ja porvareita sekä 1600-luvun rajakir-

jeiden antia.

Lapset on myös otettu huomioon ja maaliskuun loppupuolella oli Lasten viikonloppu, jolloin lapset pääsivät tutustumaan ja puuhaamaan näyttelyyn sekä museon työpajatilaa. Työpajassa valmistettiin paperinukkeja ja niille renessanssiaikaisia pukuja. Toki niin nukke kuin puvustus sai olla täysin oman maun mukainen, jos niin halusi. Työpajatilaa oli koottu myös karttoja useammilta vuosisadoilta ja niiden perusteella sai piirtää vaikka oman kotipiikan tai mielikuvitusmaailman kartan. Juhlanäyttelyssä on pysyvästi useampia puuhapisteitä lapsia ja aikuisia varten ja viikonloppuun aikana lapset kokeilivatkin ahkerasti renessanssiajan hattuja ja viittoja, harjoittelivat aidolla sulakynällä kirjoittamista, kokosivat karttapalapelejä sekä pelasivat myllyä.

Huhti-toukokuussa lapsille on vielä tarjolla Nukketeatteri Sytkeyden ja Satakunnan Museon yhteisesti toteuttama Pitää Porista! – Tositarinoita Porin historias-ta -nukketeatteriesityksiä. Kevään aikana

Juhlanäyttelyssä voi ihailla 1600-luvulle ajoittuvia keraamisia pelimerkkejä sekä liitupiippuja ja pelata samalla erän myllyä.

Pori – Juhanan kaupunki on esillä Satakunnan Museon Salissa.

nukketeatterissa käyvät kaikki Porin koulutoimen alaiset 1.-2. luokat eli elämyksiä on tarjolla noin 1200 lapselle. Tämän lisäksi yleisölle on tarjolla maksuttomia näytöksiä muun muassa kansainvälisellä museoviikolla. Nukketeatteriesitysten toteutusta ovat tukeneet Museovirasto, Po-

rin 450-vuotisjuhlatoimikunta ja Satakunnan lastenkulttuuriverkosto – Porin lastenkulttuurikeskus.

Nukketeatterin lisäksi Porin koulutoimi on kuljettanut kaikki peruskoulujen 3.-6. luokkalaiset kevään aikana juhlanäyttelyyn opastetulle kierrokselle. Maa-

liskuun kolmen ensimmäisen viikon aikana museossa pyörähti 4000 virkeää ja innokasta koululaista. Toivottavasti heille on jäänyt jotain mieleen Porin menneisyydestä ja Juhana-herttuan jännittävstä elämästä!

*Nukketeatteri
Syttyjen Juha
Laukkanen
porisee lapsille
Porista. Kuva
Satakunnan
Museon
kokoelmat,
Pentti Pere.*

Keskiajan keittokirja kokeiltavana

Hannele Klemettilä: Keskiajan keittiö (Atena kustannus Oy 2007, 255 s.)

Kiinnostus menneisyyden ruokakulttuureihin on vaikuttanut viime aikoina lisääntyneen. Ainakin aiheesta on lähivuosina julkaistu suomeksikin useita teoksia, kuten esimerkiksi SKS:n kustantamat Kulttuurihistoriallinen keittokirja (2001) ja Roomalainen keittokirja (2002). Vuonna 2007 ilmestynyt FT Hannele Klemettilän Keskiajan keittiö (Atena) on paitsi keittokirja, myös yleistajuinen esitys keskiajan ruokakulttuurista.

Tutkimuksissaan myöhäiskeskiaikaan erikoistuneelta Klemettilältä on aiemmin ilmestynyt muun muassa teos Keskiajan pyövelit (Atena 2004), joka persoonallisine aihepiireineen ja runsaine kuvituksineen sai hyvän vastaanoton. Keskiajan keittiö, joka on sekä tietokirja keskiajan ruokakulttuurista että keskiaikaisia reseptejä sisältävä keittokirja, jatkaa onnistuneesti Klemettilän yhteistyötä Atena-kustannuksen kanssa.

Ensimmäisenä Klemettilän teokseen tarttuessa viehätty sen visuaalisesta ilmeestä. Taitto on selkeä ja kirja on kylästäetty upealla kuvituksella, joka neliväripainatuksen ansios- ta päästää oikeuksiinsa keski- ja renessanssiaikaisten maalausten hehkuvat värit. Kuvitus on monipuolista ulottuen sydänkeskiajan käsikirjoituskuvituksista puupiirroksiin ja renessanssiajan maalauksiin. Hieman voisi kritisoida sitä, ettei kuvatekstien yhteydessä aina mainita kuvan ajoitusta, tosin kuvalähteistä löytyy kyllä täydellinen luettelo kirjan lopusta. Vaikka kyseessä on keittokirja, valokuvia valmiista ruuista on niukalti. Tämä ei kuitenkaan vähennä innokkuutta reseptin kokeilemiseen, vaikka ruuan lopullisesta ulkonäöstä ei näin ollen olisikaan ennakkotietoa.

Sisällöllisesti Keskiajan keittiö jakautuu kolmeen osaan. Ensimmäisessä luvussa Klemettilä

luo yleiskatsauksen keskiaikaiseen ruokakulttuuriin. Seuraavissa luvuissa hän paneutuu käsittelemään tarkemmin eri ruoka-aineita ja niihin liittyviä reseptejä. Lopuksi Klemettilä pohtii menneisyyden ruokakulttuurin tutkimista ja siihen liittyvää lähdeaineistoa. Rakenne on suurelta osin toimiva, joskin hieman ihmettelin sitä, että alkuperäislähteitä ja tutkimustapoja esittelevä luku oli päätetty sijoittaa viimeiseksi – yleensä edellä mainitun kaltaiset tiedot tavataan sijoittaa tutkimuksen alkupäähän, vaikka Keskiajan keittiössäkin ne mainitaan toki lyhyeltä esipuheessa.

Ehkä ratkaisulla on yritetty välttää liiallisen ”tieteellisyyden” vaikutelmaa peläten suuren yleisön vierastavan sellaista? Joka tapauksessa loppuluku sisältää sellaista tietoa, jonka tunteminen olisi tuonut hyvän lisän aikaisempien lukujen ymmärtämiselle - loppuluvussa Klemettilä nimittäin käsittelee kiinnostavasti menneen makumaailman tutkimisen vaikeutta ja tuo esille sen, miten erilaiset lähdeaineistot (asiakirjat, kuvalähteet ja arkeologiset tulokset) saattavat olla toistensa kanssa ristiriidassa ja toisaalta kui-

tenkin tukevat toisiaan tutkimuksessa.

Tyylillisesti Klemettilän teksti on miellyttävää ja helppolukuista. Varsinaisen tekstin lisäksi lisäinformaatiota antavat kuvatekstit sekä erilaiset tietoruudut. Keskiajan keittiö käsittelee erityisesti myöhäiskeskiaikaa, mutta ajallisesti liikutaan välillä niin antiikkiin kuin nykypäiväänkin asti. Kirjassa huomioidaan paitsi erilaiset raaka-aineet myös ruokiin ja ruokailuun liitetyt tavat ja uskomukset. Vaikka kyseessä onkin yleiskatsaus keskiaikaiseen ruokakulttuuriin, teos nostaa kiitettävästi esiin myös eroavaisuuksia eri maiden ja yhteiskuntaluokkien välillä: eri ruoka-aineet olivat suosittuja eri maissa, mihin ruokiin alhaisemmilla oli varaa ja mitkä olivat vain ylhäisön suosiossa ja niin edelleen.

Eroavaisuuksien huomioiminen ja korostaminen on tärkeää, sillä usein keskiaika nähdään helposti sisäiseltä kulttuuriltaan liian yhtenäisenä aikakautena. Toisaalta teoksesta löytyy myös eri maiden ruokakulttuuria yhdistäviä seikkoja. Näistä huomio kohdistuu erityisesti uskonnon ja lääketieteellisten teorioiden vaikutukseen. Uskonnon sanelemat paas-

topäivät vaikuttivat siihen, mitä ruoka-aineita oli sopivaa syödä milloinkin. Lääketieteessä taas kiinnitettiin huomiota erityisesti eri ruoka-ainesten terveellisyyteen, teoreettisena pohjana antiikista periytyvä oppi ruumiin nesteiden tasapainosta eli humoraalioppi. Valitettavasti humoraaliopin perusteita käsitellään Keskiajan keittiössä vain niukalti, vaikka sille olisi ehkä ollut syytä uhrata kokonainen alaluku, sen verran tuntematon kyseessä oleva lääketieteellinen teoria nykyisin on.

Noin 60 reseptiä

Varsinaisia reseptejä kirjassa on kuutisenkymmentä, jotka on jaoteltu vilja-, kasvis-, liha-, kala- sekä muna- ja maitoruokiin, kastikkeisiin ja mausteisiin, jälkiruokiin sekä juomiin. Erilaisia reseptejä on

monipuolisesti, joista osa vaikuttaa nykyihmiselle täysin tutuilta, kuten ohra-rieska, osa taas eksoottisilta kuten viikunoilla ja taateleilla täytetty lohipiiras.

Klemetilä on esipuheessaan todennut että on tarvittaessa modernisoinut ohjeita nykyihmisen mukavuudeksi (esimerkiksi liivatetta käytetään autenttisen sammorakon sijaan...). Keskiajan keittokirja ei siis pyri rekonstruoimaan täydellisesti menneisyyden reseptejä eikä opettamaan aikakautisia ruuanlaittotapoja, vaan kysymyksessä on nykykeittiöön sopiva kirja. Kuitenkin aitouteen on pyritty sikäli, että miltei kaikki reseptit pohjautuvat alkuperäisiin keskiaikaisiin käsikirjoituksiin, ja vaativan harrastajan iloksi luettelo reseptien lähteistä lukee kirjan lopussa. Kuten jo aiemmin mainittu, reseptien yhteydessä ei aina ole kuvia valmiista ruokalajista, mutta ohjeet vaikuttavat siitä huolimatta houkuttelevilta eivätkä oikeastaan ole sen monimutkaisempia kuin nykyai-kaisten ruokien valmistusohjeetkaan.

Ohjeitten ohessa mainitaan usein ohjeen alkuperämaa ja -aikakausi, ja joitakin reseptejä piristetään vielä lisäämällä mukaan alkuperäinen ohje – mikä antaa hyvän kuvan siitä miten hankala keskiaikaisia reseptejä on tulkita, sillä tarkkoja ainemääriä ja valmistusaikoja mainitaan aika-ajaksin harvoin.

Täytettyjä herkkusieniä

Raatimme valitsi kokeiltavaksi Täytetyt herkkusienet (s.80) ja Kermapiiraan (s.179). Olin varautunut siihen että keskiaikaisten reseptien ollessa kyseessä tarvittavien raaka-aineiden hankkiminen olisi ollut hankalaa, mutta käytännössä ainekset olisivat olleet saatavilla vaikka lähikaupasta.

Herkkusienet täytettiin valkosipulilla, rosmariinilla, oreganolla ja basilikalla maustetulla tuorejuustolla johon oli lisätty paahdettuja leipäpalasia, ja paistettiin uunissa.

Kermapiirakkaan tuli murotaikina-pohjan täytteeksi rusinoita, taateleita ja muna-sokeri-kermaseosta. Klemetilä mainitsee piirakkaohjeen yhteydessä, että keskiajalla makeaa kermapiirasta – jollainen nykyisin mielletään ehkä enemmän jälkiruuaksi – tarjottiin keskiajalla pääruuan ohella, joten raatimmekin teki näin. Täytetyt herkkusienet maistuivat erinomaisilta, mutta melko tavanomaisilta. Kermapiirakka sen sijaan oli hieman eksoottisempi tuttavuus. Uunissa paistamisen jälkeen kiinteäksi hyytynyt kermatäyte oli hyvin makeaa ja erittäin täyt-

*Koeannos:
Herkkusienet ja
kermapiiras*

tävää, pienikin palanen riitti saattamaan syöjän suorastan ähkyn partaalle. Taatelit ja rusinat antoivat piiraaseen juuri sopivasti lisämakua. Piiras oli maukas, mutta nykymakunystyrät olisivat kaivanneet imelyyden taittamiseksi jotakin raikasta, kuten marjoja tai sitruunaa.

Kumpikin ruokalaji oli erittäin helppo valmistaa, ja Keskiajan keittiötä voikin suositella niille jotka ovat kiinnostuneita keskiaikaisesta makumaailmasta, mutta haluavat kuitenkin, että ruuanlaitto on yksinkertaista ja vaivatonta. Toisaalta taas ne, jotka ovat kiinnostuneita nimenomaan oppimaan aikakautisia ruuanlaittometodeja saattavat pettyä, sillä vaikka keskiaikaisen ruuanlaiton tekniikoita käsitelläänkin tietokirja-osuudessa, ei niistä anneta reseptien yhteydessä varsinaisia käytännön neuvoja.

Kokonaisuudessaan Klemetilän Keskiajan keittiö on erinomainen yleista-juinen tietoteos sekä toimiva ruokakir-

ja, joka on hyvä esimerkki onnistuneesta tieteen popularisoinnista.

Lopuksi on nostettava esille eräs teoksen vielä mainitsematta jäänyt positiivinen puoli. Klemetilä nimittäin tietoisesti ja tarkoituksellisesti pyrkii kumoamaan keskiaikaiseen ruokakulttuuriin liitettyjä (negatiivisia) myyttejä kuten sitä, että voimakas mausteisuus johtui pyrkimyksestä peittää raaka-aineiden pilaantunut maku, tai sitä että ihmiset söivät yksitoikkoisesti tai näkivät jatkuvasti nälkää. Edellä kaltaisten käsitysten tilalle Klemetilä pyrkii ja onnistuukin luomaan kuvan keskiajan ruokakulttuurin monipuolisuudesta ja siitä, kuten Klemetilä itse toteaa, että ”Monet nykyisistä resepteistä ovat kuitenkin peräisin keskiajalta – yhtäläisyyksiä moderniin ruokaan on enemmän kuin eroja.”

Elviira Pulli

Perusteos arkeologiasta suomeksi

Johdatus arkeologiaan. Toimittaneet Petri Halinen, Visa Immonen, Mika Lavento, Terhi Mikkola, Ari Siiriäinen, Pirjo Uino. Gaudeamus Helsinki University Press. Tammer-Paino Oy. Tampere 2008. 508 s.

Tässä se nyt on: ensimmäinen suomenkielinen ja nimenomaan myös suomalaista arkeologiaa monelta kantilta luotaava perusteos. Kirjan esipuheessa todetaan, että Suomesta on puuttunut kirja, joka käsittelee arkeologian olemusta tieteenä, sen lähestymistapoja, tutkimusmenetelmiä sekä arkeologisen tutkimuksen ja opetuksen organisaatiota. Tämä on varsin totta ja siksi kirja on erittäin tervetullut. Kirjan kirjoittajakunta on laaja, peräti 42 kirjoittajaa, mm. yliopistojen, Museoviraston ja maakuntamuseoiden tutkijoita. Esipuheen mukaan kirjoittajia valittaessa haluttiin näiden Suomen arkeologisessa kentässä toimivien aktiivisten tutkijoiden kirjoittavan kukin omasta erikoisalueestaan – kirjan teksteissä tämä asiantuntijuus ja perehtyneisyys tulee selvästi esille.

Kirja on jaettu kaikkiaan yhdeksään pääluokkaan, joista jokainen sisältää monia alalukuita; useimmilla näistä eri kirjoittajia. Ensimmäiset kolme lukua käsittelevät arkeologian määritelmiä, arkeologiaa tieteiden kentässä ja sen historiaa. Toisiaan täydentävissä luvuissa tulee hyvin esille arkeologian moninaisuus, sen monet eri osa-alueet sekä kosketuspinnat, erot ja yhtäläisyydet monen tieteenalan kanssa. Oppihistoria luotaa niin kansainvälisistä kuin Suomen kehitystä asian tiimoilta. Kirjan neljäs luku käsittelee tutkimusprosessin keskeisiä elementtejä. Luvussa käytetyt esimerkit ovat mainioita ja hyvin asiaa selittäviä. Viides luku paneutuu lähdeaineistoihin. Teksti etenee sujuvasti kertoen niin kiinteistä muinaisjäännöksistä, kulttuurikerroksista kuin esineistä. Tärkeään osaan nousevat myös muodostumisprosessit sekä aineistojen hankintaan ja käsittelyyn liittyvät kysymykset.

**Kirja olisi tervetullut
lisä tenttikirjojen
joukkoon, koska se
kertoo arkeologiasta
myös suomalaisen
tutkimuksen
näkökulmasta – ja
suomeksi.**

Ison osan kirjasta – ja aivan ansaitusti – ovat saaneet luvut kuusi ja seitsemän, jotka käsittelevät arkeologian menetelmiä ja tulkintoja. Menetelmät on käsitelty laajasti – kenttätutkimusten lisäksi on paneuduttu aineiston käsittelyyn ja luokitteluun ja ajoittamiseen liittyviin menetelmiin. Edelleen omat lukunsa ovat saaneet esim. sijaintiin ja paikkaan liittyvät menetelmät, rekonstruoivat menetelmät, asutusarkeologia, uskontoarkeologia ja kielten tutkimus. Sama monipuolisuus näkyy myös Tulkinnat -luvussa, jossa pohditaan mm. kulttuurin, ympäristön ja yhteiskunnan kysymyksiin liittyvää tulkintaa. Juuri nämä kaksi lukua käyvät ehkä eniten vuoropuhelua keskenään ja täydentävät toisiaan, rajojen ollessa häilyviä. Nyt luin kirjaa järjestyksessä, mutta kun kirjan rakenne tulee tutummaksi, voisi olla hedelmällis-

symyksiin liittyvää tulkintaa. Juuri nämä kaksi lukua käyvät ehkä eniten vuoropuhelua keskenään ja täydentävät toisiaan, rajojen ollessa häilyviä. Nyt luin kirjaa järjestyksessä, mutta kun kirjan rakenne tulee tutummaksi, voisi olla hedelmällis-

tä lukea menetelmiä ja tulkintoja rinnan ts. saman teeman menetelmien perään lukea sitä koskevat tulkin-taosit.

Luvussa kahdeksan esitellään arkeologian toimijoita: Museovirastoa, yliopistoja, museota sekä tieteellisiä seuroja ja harrastajatoimintaa. Esiin tuodaan niin kulttuuriperinnön suojelu kuin sen onnistuminen, yliopistojen ja museoiden tutkimustoiminta painopisteineen sekä varsinkin viime vuosina kasvavassa määrin puheenaiheeksi nousseet popularisointi ja kulttuurimat-kailu. Viimeisessä luvussa (yhdeksän) tuodaan keskustelun alle alan kehittäminen ja tulevaisuus.

Käsikirja, tenttikirja, harrastajan apu

Kirja on tuhti teos täynnä tietoa – kaikkien asioiden sulattaminen vaatii monta lukurupeamaa. Omien tietojen verestämiseen ja laajentamiseenkin kirja on oiva. Uskoisinkin, että jokaisen jo alalla toimivan olisi syytä kirja lukea. Kirja toimii varmasti myös opetuksen pohjana, apuvälineenä ja käsikirjana. Kirja olisi tervetullut lisä tenttikirjojen joukkoon, koska se kertoo arkeologiasta myös suomalaisen tutkimuksen näkökulmasta – ja suomeksi. Kirja mainitaan myös pääsykoekirjana – sellaiseksi koen sen vaativana; omaksuttavaa tietoa on paljon ja teksti on paikoin vaikeaa – tosin paikoin myös erittäin yleistajuisesti kirjoitettua. Erityisenä plussana nostaisin vielä esiin sen, että tekstissä on pääsääntöisesti hyvin avattu ja selitetty tieteellisiä termejä.

Takakannen tekstissä mainitaan kirjan soveltuvan oivaksi tietopakettiksi myös arkeologian harrastajille. Näin varmasti on; yhtäläillä harrastajilla on tämänkaltaisen käsikirja puuttunut. Kirjasta saanee parhaiten kaiken irti, jos on pohjatietoa asioista; tämä tekee kirjan omaksumisen helpommaksi. Loppuun liitetty

terminologiaosa on erittäin hyvä kaikkea käyttöä ajatellen, se olisi voinut olla laajempikin.

Näkemyksiä ennen ja nyt

Toimituksellisesti näin laajan kirjoittajakunnan ”hallitseminen” on varmasti ollut vaativaa, mutta toimittajat ovat onnistuneet siinä hyvin. Laaja joukko on tuonut mukanaan monenlaista erikoisosaamista ja erilaisia näkökulmia asioihin. Kuten toimittajat toteavat, toisistaan poikkeavat näkemykset ovat toisaalta teoksen rikkaus. Pääallekkäisyyksiä on, mutta ei häiritsevästi; monissa tapauksissa ne täydentävät toinen toisiaan hyvin.

Kirjassa tulee ilmi monissa luvuissa asioiden kehittyminen: miten tiettyyn kysymykseen on suhtauduttu ennen, miten nyt, millaisia murrosvaiheita asioissa on tapahtunut jne. Joissakin kohdin kurkistetaan myös tulevaisuuteen.

Teksteissä esitetään kysymyksiä ja tuodaan esiin monen asian tulkinnan ongelmat ja tulkintojen moninaisuus; tämä ei aina esihistorian yleisesityksissä ole ollut itsestään selvä tapa lähestyä asioita.

Jonkin verran toimitustyötä tehneenä tiedän, että kuvitus tahtoo herättää mielihiteitä. Kuvia kirjaan on suhteessa tekstin määrään sisällytetty melko vähän ja ne ovat mustavalkoisia. Kuvat jakautuvat melko lailla epätasapainoisesti kirjan eri osiin. Kuvateksteihin on myös livahnut pari lapsusta. Itse olisin kaivannut kuvia hieman enemmän elävöittämään ja täydentämään tekstiä, ja laajempi kuvitus olisi ehkä helpottanut ei-ammattiarkeologien tarttumista kirjaan. Laajempi kuvitus totta kai olisi paisuttanut nyt jo noin 500-sivuista kirjaa.

Kannen layout on onnistunut ja kova-kantisuus on aina suurta plussaa. Kustantajan sivuilla mainittu hinta 39 euroa on varsin kohtuullinen. Esimerkiksi Akateemisessa hinta on mainittua luokkaa, mutta löysin netistä kirjan hieman halvemmalla.

Kirjan luettavuuden kannalta suoran viittausjärjestelmän minimoiminen on ollut hyvä ratkaisu. Kunkin kirjoittajan osioiden lopussa olevat kirjallisuusluettelot eivät minulle täysin avautuneet. Esi-
puheessa todetaan niiden sisältävän keskeisen käytetyn kirjallisuuden. Kaikkia

tekstissä viitattuja tai mainittuja kirjoja ei kaikkien kohdalla kuitenkaan ole kirjallisuusluettelossa – eivätkö ne ole olleet keskeisiä? Kun kirjallisuusluettelot pituudeltaan vielä melkoisesti vaihtelevat, minulle syntyi lukiessa ajatus, etteivät kirjoittajille annetut ohjeet ole olleet aivan yhtenäiset. Kirjallisuutta -otsakkeen alla voisi myös ajatella olevan aihetta yleensä käsittelevä keskeinen kirjallisuus – toki keskeisyys on subjektiivinen näkemys sekin ja voi olla vaikea rajata se niin, etteivät kirjallisuusluettelot paisu megalomaisiksi.

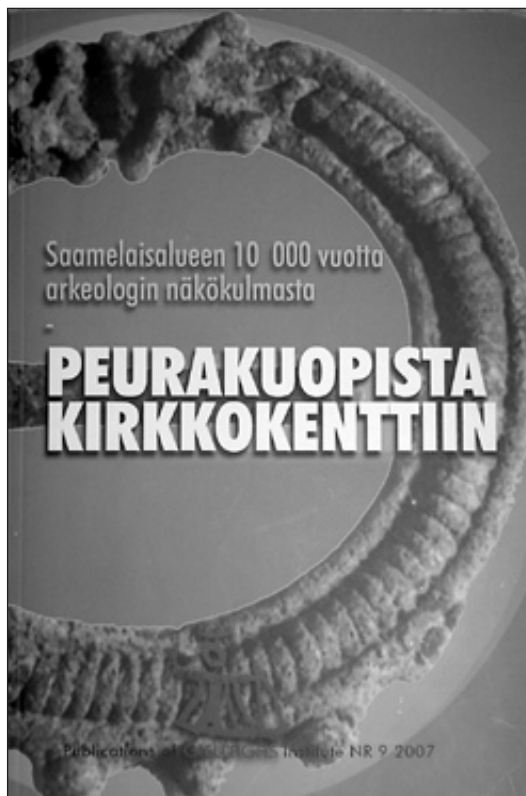
Kirja on kaiken kaikkiaan hieno saavutus ja sen kokoaminen on vaatinut monelta ihmiseltä suuren työpanoksen. Niin kirjan kirjoittajia että toimittajia voi vilpittömästi onnitella tehdystä työstä. Erit-
täin kaunis päätös on ollut omistaa kirja edesmenneelle, monessa ansioituneelle professori Ari Siiriaiselle, joka kirjahankkeen alkuvaiheessa kuului myös kirjan toimittajien ryhmään.

Sari Mäntylä

Paketissa 10000 vuotta saamelaista muinaisuutta

Ammattilaisia, alueen asukkaita ja arkeologian harrastajia palveleva kokonaisuus Suomen saamelaisalueen arkeologisesta tutkimuksesta ilmestyi viime vuoden lopulla. Aluetta tutkineet arkeologit kokoontuivat syksyllä 2005 Inarin saamelaismuseoon Siidaan esittelemään tutkimustuloksiaan toisilleen ja paikallisille asukkaille sekä keskustelemaan tulosten tulkinnoista. Tämän kokoontumisen tuloksena ilmestyi Oulun yliopiston Giellagas Instituutin julkaisusarjassa teos *Peurakuopista kirkkokenttiin, saamelaisalueen 10 000 vuotta arkeologin näkökulmasta*.

Kirja esittelee monipuolisesti alueen keskeisimmät tutkimuskohteet niin esikuin historialliseltakin ajalta. Tietoa tarjoavia tutkijoita on löytynyt niin etelästä mm. Helsingin yliopistosta ja museovirastosta kuin pohjoisestakin mm. Lapin maakuntamuseosta ja Oulun yliopistosta. Mika Sarkkisen aloitusteksti käsittelee muinaisuutta maisemassa ja kertoo muu-

tamalla sivulla muinaisjäännösten suojeluun ja tutkimukseen liittyvät yleispätevät perusasiat ja Lapin alueen erityispiirteet.

Suomen Lapin vanhimmaksi osoittautunut asuinpaikka on saatu tutkimuksen piiriin vasta 2000-luvulla. Radiohiili-analyysit ovat osoittaneet Utsjoen Vetsijärven asuinpaikan yli 10 000 vuoden ikäiseksi. Kivityökalujen raaka-aine on todennäköisemmin peräisin Norjan rannikolta, mutta esinemuodot viittaavat itäiseen yhteyteen ns. jälkiswidryläiseen kulttuuriin. Tuija Rankaman ja Jarmo Kankaanpään laaja ja selkeästi kuvitettu artikkeli valottaa löytöä monipuolisesti ja tarjoaa sille myös tulkinnan. Utsjoen maisemiin liittyy myös Hannu Kotivuoren lyhyt tapauselokuva Pulmankijärven kivi- ja var-

haismetallikauden taitteeseen ajoittuvan asuinpaikan kaivauksista.

Saamelaisalueen vanhin keramiikka Säräisniemi 1 tulee perusteellisesti esitellyksi Markku Torvisen artikkelissa sekä kuvin että sanoin. Hän katsoo, että Sär 1 -keramiikkaa ei tule pitää Sperrings 1 -keramiikan muunnoksena, vaan sen kanssa ajallisesti ja alueellisesti rinnakkaisena tyyppinä, jonka levinneisyys Norjassa ja Ruotsissa on hyvin rajallinen. Säräisniemi 1 -keramiikan voi katsoa liittyvän myös alueen etniseen kehitykseen neoliittisen ajan alussa. Kuvissa ovat myös mukana Suomen alueen löytöjen ehkä vanhimmat lintua esittävät kuvat Sotkamon Kiikarusniemen keramiikan paloissa.

Sirkka-Liisa Seppälä kirjoittaa Saamen museon ja sen lähialueen jo lähes sata-vuotiseksi venyneestä tutkimushistoriasta ja toteaa museon tulleen sijoitetuksi autenttiselle muinaisjäännösalueelle, jossa toisaalta on hyvänä piirteenä erilaisten tutkimuskohteiden monipuolisen esitelyn mahdollisuus, mutta jossa toisaalta on jouduttu toteamaan Lapin alueelle tyypillisen ohuen kulttuurikerroksen kulumaherkkyys. Museon alueella on asuttu jo 10 000 vuoden ajan, merkittävimmät asutusjaksot ovat nykyisen tiedon valossa ajoittuneet kivikauden alkuun, varhaismetallikauteen ja myöhäisrauta-kauteen.

Saamelaisalueiden tutkimuksessa on otettu käyttöön varhaismetallikauden käsite, jonka avulla on ylitetty pronssikauden ja varhaisen rautakauden määrittelyyn liittyviä vaikeuksia. Christian Carpelan toteaa laajassa artikkelissaan varhaismetallikauden kuvan huomattavasti täsmentyneen aineiston karttumisen ja ikäysmenetelmien parantumisen myötä. Carpelan päätyy tarkastelemaan keraamisen, kivi-, pronssi- ja rauta-esineistön perusteella esittämään varhaismetallikauden vanhemman jakson päättymisajankohdaksi noin vuotta 700 eaa. Hän katsoo keramiikan muodostavan keskeisen ajoittavan tekijän alueella eikä pidä metalliesineiden vähäisestä määrästä johtuen tarkoituksenmukaisena ryhtyä erottelemaan varhaismetallikauden jaksoja metallien nimityksiin perustuen.

Myös rajahistorian tutkimus tulee kirjassa esitellyksi Voitto Valio Viinasen artikkelissa, jossa hän esittelee kokemuksia rajankäyntien kartoittamisesta ja rajojen

*Ylikiimingin
Latokankaalta
löytynyttä Säräisniemi 1
-keramiikkaa.
Varhaisesta
keramiikasta kertovan
artikkelin kuvitusta.
Pohjois-Pohjanmaan
museo/Katri-Maija
Mäki vuoti.*

merkitsemisestä käyttäen esimerkkinä erityisesti ikivanhaa rajaa, joka jakoi Inarin alueen kahteen kyläkuntaan. Hänen mukaansa pyhät paikat eli seidat esim. erikoisen malliset vaarat, kivet ja luodot ovat toimineet vanhimpina rajamerkkeinä. Viinanen myös tunnistaa maastossa virallisten, jo vuosisatoja vanhojen rajankäyntien merkkejä.

Pyyntikuoppia käsittelevässä artikkelissaan Mikael A. Manninen tulee siihen tulokseen, että Utsjoen Paistunturin kuoppien sijoittuminen maastoon kuvastaa lähinnä paikallisen peurakannan metsästystä. Hän kritisoi vallitsevaa käsitystä, jonka mukaan pyrkimyksenä olisi ollut tavoittaa jokilaaksoja pitkin Jäämeren ja sisämaan väliä kulkeneet peuralaumat kuoppapyynnillä.

Taisto Karjalainen esittelee Utsjoelta aivan Norjan rajan tuntumasta muinaisjäännösröyhän, jonka tarkoitus herätti 2005 pidetyssä seminaarissa sen vilkkaamman keskustelun. Valtaosan mielestä läpimitaltaan 1-6 m ja korkeudeltaan n. 1,5 m olevien kivikehien käyttötarkoituksena olisi ollut lihan säilyttäminen samoin kuin kivirahkaan kaivettujen kooltaan hieman pienempien purnujenkin. Karjalaisen laskelmien mukaan kehiin on mahtunut melkoisen suuri saalis kerralla, minkä epätodennäköisyys vaatii vielä etsimään muitakin ratkaisuja kehien käytölle.

Myös historiallisen ajan arkeologia on löytänyt omat tutkimuskohteensa saamelaisalueelta, jolta on suhteellisen vähän kirjallisia lähteitä käytettävissä. Eeva-Kristiina Harlin on tutkinut markkina- paikkojen kodanpohjia tavoitteena löytää tietoa mm. siitä, onko markkinoille osallistuttu koko perheen voimin. Tutkimuskohteina ovat olleet Enontekiön Markkina ja Utsjoen kirkonpaikka. Tutkittu aineisto antaa tietoa eri suuntiin ylläpidetyistä yhteyksistä, ravintotaloudesta ja kauppatavaroista, joissa rautaesineiden rooli korostuu. Petri Halinen puolestaan selostaa Enontekiön Markkinan kirkon rakennusvaiheet arkeologisen kaivauksen perusteella ja vertaa niitä historiallisiin lähteisiin. Lähinnä kansatieteellinen näkökulma korostuu Taarna Valtosen artikkelissa, joka käsittelee saamelaisia turverakennuksia.

Kirjan piirroksiin ja valokuviin perustuva kuvitus on pääosin selkeä, hieman levoton taitto kuitenkin vaikeuttaa paikoin kuvioiden ja karttojen tulkintaa. Joissakin piirroksissa käytetty tavanomaisesta poikkeava väritysratkaisu – valkoisella mustaa pohjaa vasten piirtyvät kuviot – toimii hyvin ja luo kuviin jopa kolmiulotteisuuden mielikuvaa.

Eeva Rintama

Matin matkassa menneisyyteen

Aboa Vetus -museon perusnäyttelystä tutun Matti-pojan voi nyt myös tавata museon ulkopuolella, hänen tarinansa kun kerrotaan museon tämän vuoden helmikuussa Matin päivänä julkaisemassa Matin tarina -kirjasessa. Kuten näyttelyssä, myös kirjassa Matin kokemukset tuovat 1400-luvun maailman lähemmäs lukijaa ja antavat sille ihmiskasvot.

Kirjasessa teksti on suomen lisäksi myös ruotsiksi ja englanniksi, joten Mattiin tutustuminen tätä kautta ei jää pelkästään suomea taitavien etuoikeudeksi. Kirjan kuvitus ottaa mallia keskiajan kuvataiteiden esitystavoista ja tukee itse tarinaa. Samalla sekin kertoo melkoisesti elämästä keskiajalla.

Tarina alkaa pienen Matti-pojan muuttaessa isänsä ja kahden sisaruksensa kanssa Liedosta Turkuun. Koska Matti ei koskaan aikaisemmin ole käynyt kaupungissa, on kaikki hänelle uutta ja outoa. Tarinan edetessä poika tutustuu mitä erilaisimpiin puoliin kaupungin elämässä tuomiokirkon jumalanpalveluksista ja käsityöläisten uurastuksesta markkinahumuun ja sataman vilinään.

Kuten maalta muuttavalle Matille, myös lukijalle on kaikki keskiaikaisessa kaupungissa vierasta. Näkökulma ei loppujen lopuksi ole kovinkaan erilainen, vaan kuten poikakin, saa myös lukija tarkasteltavakseen asioita, jotka hänen maailmankuvastaan katsottuina tuntuvat aluksi käsittämättömiltä, mutta jotka pian alkavat käydä ymmärrettävämmiksi ja suorastaan kohtaisiksi.

Lukija saa paljon tietoa niin Turun menneisyydestä kuin 1400-luvun elämästä ylipäätään. Asiatieto on kuitenkin sisällytetty tarinaan niin perusteellisesti, ettei lukeminen missään vaiheessa voi kärsimättömmimmästään lukijasta tuntua tylsältä tai kuivalta. Sen lisäksi, että kirjanen kuvailee keskiajan kaupungin ulkomuotoa, tuo se esille myös sen, miten aikalaiset

ovat saattaneet elämän kaupungissa kokea, toisin sanoen millaista olisi ollut elää keskiajalla.

Koska tarina on tarkoitettu kaiken ikäisille, on siinä tingitty melko paljon aikakauden elämän nykyihmisen silmissä raakojen ja karkeiden piirteiden esittämisestä, mutta toki siinä saavat osansa niin pahantekijöiden ruumiilliset rangaistukset kuin synkkää satoaan niittävät kulkutauditkin. Tarkoitukseensa nähden liian ihannoitua kuvaa kirja ei siis keskiajasta sentään anna.

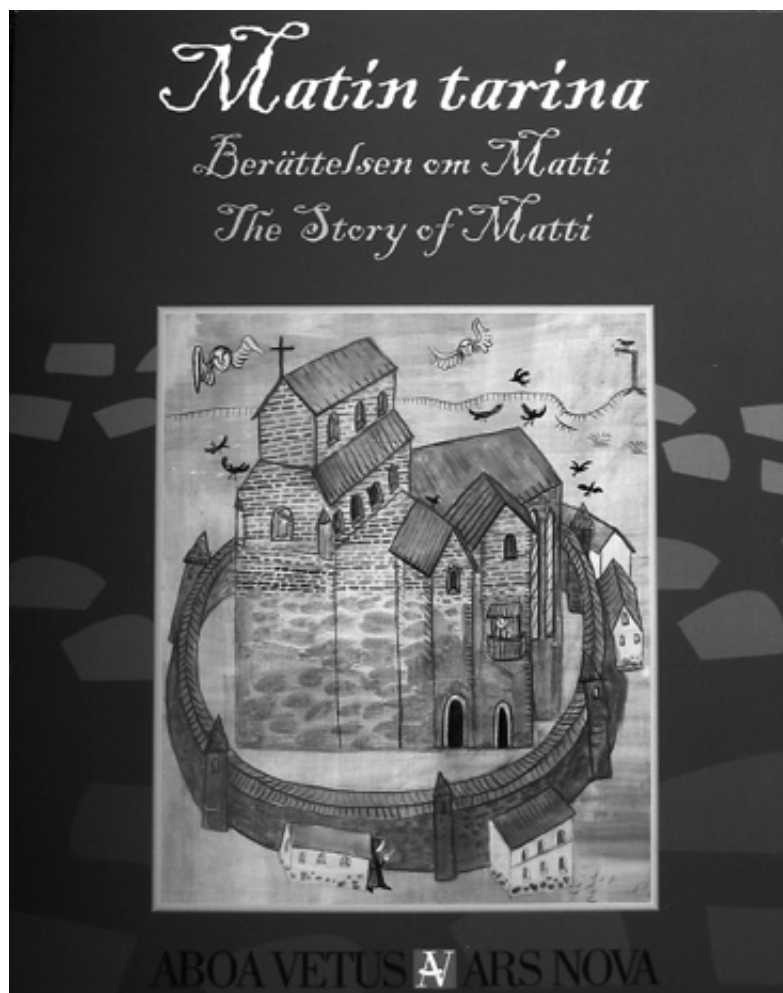
Vaikka tarina on kirjoitettu ennen kaikkea lapsia silmällä pitäen, on kirjasen teksti siinä määrin pienikokoista ja tiheää, etteivät kovin nuoret lapset varmastiakaan itse jaksaa sitä lukea. Sen sijaan kirja on mitä loistavin lapsille ääneen luettavaksi. Tällöin tosin saattavat monen aikuisenkin historiatiedot joutua koetukselle, jos pikku kuulija esimerkiksi intoutuu kysymään: ”Mikä se sellainen luumaaka-

ri oikein oli?” tai ”Miksi piispan palatsista Koroissa oli vai rauniot jäljellä?”

Saattaapa olla, että vastauksen antaminen vaatii pientä tiedonhakua alan teoksista ja internetistä tai kenties jopa synnyttää päätöksen koko perheen vierailusta itse museoon, mitä ei varmastikaan voida pitää kovinkaan huonona lopputuloksena.

Joka tapauksessa kirjanen tuo lyhyesti ja ytimekkäästi sekä helposti omaksuttavassa muodossa lukijan eteen 1400-luvun kaupunkilaiselämän koko runsaudessaan, ja myös innostaa tätä hankkimaan enemmänkin tietoa aikakaudesta. Tämä on varsin hyvä saavutus reilun kolmenkymmenen sivun paketilta.

Lauri Viinikkala

Stenbockin veljekset ja surma Turun linnassa

Vaikka suomalaisia usein syytettiin rikoksista, joita Ruotsin valtakunnassa tehtiin, kävi välillä niinkin, että ruotsalaismies huitaisi suomalaisen maamiehensä kuoliaaksi. Vuonna 1573 Turun linnassa sattui verityö, kun göötanmaalainen vapaherra Arvid Stenbock kiivastui juomingeissa.

Arvidin oma tunnustus kertoo, milaista elämää aatelismiehet viettivät valtakunnan linnoissa. Arvid Stenbockin ja hänen seurueensa tarkoituksena oli matkustaa Liivimaalle, missä ruotsalaiset sotajoukot olivat kapinan partaalla. Arvidin oli määrä rauhoitella ja palkita kurjasti varustettuja sotilaita, jotka joutuivat uhraamaan henkensä Juhana III:n epärealistisissa sotahankkeissa. Matkallaan seurue viipyi Turun linnassa, missä odoteltiin suotuisaa purjehdussäätä.

Linnassa aika kului rennosti: Arvid kertoo poikenneensa paitahihassillaan omasta huoneestaan matkatoveriensa kamariin juttelemaan. Välillä käytiin toki linnan kirkossa hartaustilaisuuksissa ja lähetettiin viestejä kuninkaalle. Paljon aikaa kului kuitenkin aterioiden ja erityisesti oluen parissa. Alkoholilla oli varmasti vaikutusta siihen, mitä sitten seurasi.

Paikalle saapui Ivar Maununpoika, kokenut suomalaissyntyinen sotapäällikkö, joka piti kolmekymppistä Arvidia aivan poikasena. Pahantuuliseksi tunnettu Ivar moitti Arvidia ja tämän seuruetta siitä, että he olivat ryhtyneet tehtäväänsä aivan liian myöhään eivätkä edes osanneet työtään. Aterialla hän alkoi moittia kovaäänisesti nuorta aatelia. Lisäksi hän vihjaili, ettei Arvidilla ollut omia ansioita, vaan että hän käytti hyväkseen suhteitaan kuninkaallisiin. Juhana III oli näet Arvidin serkku, ja Arvidin oma sisar, Katarina, oli edesmenneen kuningas Kustaan leski.

Ivarin puheissa oli humalaisen jänkkäämisen makua, ja toisena iltana hän jo sammuikin pöydän alle. Hänet kannettiin välillä kamariin toipumaan, mutta hiukan selvittyään hän otti taas Arvidin silmätikukseen. Katkeamispiste saavutettiin, kun Ivar väitti, että Arvid oli yhtä pelkuri kuin veljensä Erik:

"Veljesi Erik! Koskaan en ole nähnyt häntä taistelun tuoksissa, vaan hän piileskeli aina pusikossa! - Vai eikö teille

tohdi puhua tällaisia perheestänne, tähän olette Ruotsin kuningattaren veli; hyvän aika, kuningattaren veli!" Nyt oli perheenkin kunnia vaakalaudalla, ja oli aseiden vuoro puhua. Arvid ja Ivar säntäsivät pöydän äärestä toistensa kimppuun, ja mylläkässä Ivar sai surmansa.

Kyseessä oli vain yksi monista draumaattisista tapauksista Stenbockin sisarusten elämänvaiheissa. Erik XIV oli murhauttanut Arvidin veljen Abrahamin. Kostoksi veli Olof oli sittemmin pahoinpidellyt vallastasyöstyn kuninkaan. Kun Arvid vielä istui surmatyöstä vangittuna Turun linnassa, hänen sisarensa Ebba juhli Tukholmassa häitään aatelismies Klaus Flemingin kanssa: sisar Anna kuoli kesken hääjuhlien. Samana talvena veli Erik aiheutti skandaalin karkaamalla vihille serkkunsa Malinin kanssa. 1590-luvulla Ebba-sisar ja hänen veljensä olivat

näkyvästi mukana poliittisissa valtataisteluissa.

Kukapa auttoikaan kovaonnisia Stenbockin sisarusia jollei heidän sisarensa, leskikuningatar Katarina, jonka esirukoukset luultavasti lopulta auttoivat Arvidinkin vapaalle jalalle. Tämä kuningattaren vaikutusvalta oli, ironista kyllä, ollut eräs niistä riidanaiheita, jotka johtivat Ivar Magnussonin kuolemaan.

Anu Lahtinen

Turun yliopisto valitsi huhtikuussa kulttuurihistorian tutkija FT Anu Lahtisen vuoden 2007 humanistitohtoriksi. Arkeologia NYT! onnittelee.

*Lööpin toteutus
Lehtipaja/Merja Koponen*

MERELLISTÄ MUSEOTARJONTAA KEVÄÄLLÄ JA KESÄLLÄ

FORUM MARINUM - TURUN MERIMUSEO

Perusnäyttely - Skuutasta Ro-Roon, Kaleerista Ilmatyynyyn - on sijoitettu Kruununmakasiiniin. Näyttely kertoo Lounais-Suomen merenkulun ja Suomen laivaston historiasta. Sen teemoja ovat turkulaiset varustamot, alustyyppit, saaristokulttuuri, talonpoikaispurjehdus, rahtaaminen ja matkustaminen, merenkulkuhallinnon, merivartioston ja tullin historia sekä itsenäisen Suomen laivasto ja sen historia.

Museon käyntiosoite on Linnankatu 72 ja se on avoinna huhtikuussa ti-su 11-16, kesäaikaan 1. 5 – 30. 9. avoinna joka päivä kello 11–19, paitsi vapunpäivänä, juhannusaattona ja juhannuspäivänä.

Museolaivat ovat 1. 6. – 31. 8. avoinna päivittäin kello 11–19, paitsi juhannusaattona ja juhannuspäivänä.

Vaihtuvat näyttelyt

Mahonkia ja messinkä - Turun Veneveistämö, Åbo Båtvarf 1889-1954

Turun Ruissalossa toiminut veistämö oli aikoinaan Pohjoismaiden tunnetuimpia pienveneveistämöitä. Sen valmistamat erikokoiset purjevereen, moottorivereen, loistojahdit, pieneköt rannikkoalukset, vartio- ja torpedovereen olivat aikansa merkkituotteita. Niitä vietiin myös Eurooppaan, Yhdysvaltoihin ja Argentiinaan. Näyttelyssä kerrotaan veistämön tuotannosta, suunnittelijoista ja purjehduskulttuurin historiasta. Tuotanto Forum Marinum -säätio 2004.

Muut kesänäyttelyt 1.6.–31.8.

Kruununmakasiinissa: Terttu Schoderus-Gustafsson, pastelliguasessa ja öljymaalauksia

Suomen Joutsenella: Satama ja meri. Suomen Akvarellitaiteen yhdistys ry:n 10-vuotisjuhlanäyttely

Kuukauden esine

Forum Marinum -museo aloitti viime kesänä sarjan, jossa on kuukausittain kerrottu jostakin museon kokoelmiin kuuluvasta esineestä. Tarkoitus on ollut, että esine on esillä museossa ainakin jonkin aikaa ja että siitä tehdään pysyvä kuvaus museon nettisivuille. Tähän mennessä

on esitelty Mannerheim ristin ritari arvomerkkeineen, matkamuistoja meriltä, 1700-luvun ankkuri, soutuumpu ja sumppujahti, laivapäiväkirja vuodelta 1762 ja purjeentekijän työkaluja. Viimeiseksi esitelty pienoismalli Pernon telakasta on valmistettu telakan puutyöpajalla vuonna 1979. Silloin paja sijaitsi Aurajoen rannalla, nykyisessä Wärtsilä Finlandin konttorirakennuksessa. Mallia on myöhemmin myös täydennetty puutyöpajalla Pernon telakalla. Pääportin siirto nykyiselle paikalleen on viimeinen muutos, joka malliin on tehty, todennäköisesti vuonna 1998. Pienoismalli on ollut aiemmin nähtävillä muun muassa Pernon telakan esittelytilan aulassa.

Reippaasti alkanut kuukausittain ilmestyväksi aiottu sarja on kuitenkin tamikuussa jäänyt talviunilleen. Toivottavasti siihen saadaan jatkoa. Esittelyihin voi tutustua osoitteessa <http://www.forum-marinum.fi/suomi/> valitsemalla otsikon Kuukauden esine.

Tietoja museosta

Forum Marinum on valtakunnallinen merenkulun ja merivoimien historian erikoismuseo sekä toiminnallinen merikeskus. Se kerää, säilyttää, tutkii ja tulkitsee lounaissuomalaiseen kaupparenkulkuun ja merivoimien historiaan liittyviä esineitä, arkistoaineistoa ja perinnettä. Se myös välittää tietoa historiasta erilaisten näyttelyiden, julkaisujen ja tapahtumien avulla.

Forum Marinum toimii yhteistyössä Museoviraston, Sotamuseon ja Turun maakuntamuseon kanssa, ja on Suomen museoliiton jäsen. Merikeskuksessa toimii myös Åbo Akademin merihistorian laitos ja Museoalus Sigynin säätio.

Museo sijaitsee Turun keskustassa, Aurajoen rannalla. Alueella on harjoitettu laivanrakennus- ja korjaustoimintaa jo keskiajalla, ja 1700-luvulta lähtien siellä on toiminut laivaveistämöitä, mm. aikanaan Suomen suurin telakka Crichton-Vulcan.

Forum Marinumin kokoelmat muodostuvat osaksi Åbo Akademin merihistoriallisen museon, Turun maakuntamuseon ja Bore-varustamon tallettamista koko-

elmista. Kokoelmissa on esineitä teräsrunkoisesta fregatista virkapuvun ankkurinappiin.

Meritietokeskus palvelee sekä tutkijoita että harrastajia ja tuottaa omia tutkimuksia ja julkaisuja. Sen tehtävistä vastaa Åbo Akademin Merihistorian laitos. Laitoksen arkisto on huomattava: 55 000 valokuvaa, Pohjoismaiden suurin lo- kikirjakokoelma ja monien suomalaisten telakoiden vene- ja laivapiirustuksia. Arkistokokoelmia tallennetaan jatkuvasti sähköiseen muotoon. Meritietokeskuksessa sijaitse myös alan kirjasto.

Forum Marinum toimii kahdessa rakennuksessa, Linnanpuomissa ja Kruununmakasiinissa sekä Aurajoen rantalaiturilla. Ensimmäinen rakennusvaihe, Linnanpuomin näyttelyhalli, museomyy- mälä ja kahvila, valmistui heinäkuussa 1999. Seuraavana vuonna kunnostettiin Linnanpuomin toiseen kerrokseen Åbo Akademin Merihistorian laitoksen tilat. Linnanpuomi oli alun perin Suomen Osuuskaupan varasto. Se rakennettiin Valde Aulangon laatimien piirustusten mukaan 1930-luvun alussa ja sitä laajennettiin muutamaa vuotta myöhemmin. Rakennus peruskorjattiin edellisen ker- ran vuosina 1985–1986 Museoviraston tuottamaa Sea Finland -näyttelyä varten. Siitä lähtien siinä on järjestetty museo- näyttelyiden ohella messu- ja myyntita- pautumia.

Toinen rakennusvaihe, päänäyttelytilojen rakentaminen Kruununmakasiiniin toteutettiin vuosina 2001–2002. Kruununmakasiini valmistui valtion viljavarastoksi vuonna 1894, ja oli alkuperäisessä käytössään 1970-luvulle saakka. Rakennuksen suunnitteli lääninarkkitehti Helge Rancken. Sen julkisivut ovat aikakauden teollisuusrakennuksille tyypillisiä, puhtaaksi muurattuja punatiiliseiniä. Sisällä oli alun perin 12 puurakenteista viljalla- laaria. Ne olivat noin kahdeksan metriä korkeita. Yhden siilon pinta-ala oli noin 100 neliömetriä. Laarit täytettiin viljalla ullakolta, missä varsinaiset työskentelytilat olivat. Viljamakasiinin perustukset paalutettiin puupaaluilla insinööri Emil Hartelan suunnitelmien mukaan 1930-luvulla, ja viljasiilot jaettiin kahtia. Vuonna

1936 rakennuksen länsipuolelle tehtiin kaksikerroksinen siipi. Siivessä säilytettiin aikoinaan näkkileipää ja herneitä. Muutostöiden alkaessa vuonna 2001 Kruununmakasiini oli 1930-luvun muutosten mukainen.

MERIMUISTOJA ESILLÄ MYÖS RAUMALLA

Merellisestä muinaisuudesta kiinnostuneille tarjoaa tietoa ja elämyksiä myös Rauman merimuseo, joka sijaitsee vuonna 1900 valmistuneessa Rauman vanhassa merikoulussa, Kalliokatu 34, 26100 Rauma. Kansipäälystön koulutus alkoi Raumalla 1880 ja vuonna 1900 valmistui nyt museona toimiva koulurakennus Kalliokadulle. Merenkulun opetuksen siirrettyä uusiin tiloihin 1969 talo toimi Rauman kaupungin nuorisotalona 30 vuotta. Kunnostustyöt museokäyttöä varten käynnistyivät keväällä 2000 ja kesällä 2004 museo avattiin yleisölle. Museota ylläpitää Raumanmeren merimuseosäätiö.

Näyttelyiden lisäksi museo tarjoaa tietoa ja elämyksiä merenkulun historiasta usealle tiedon tasolle rakennetuissa tietomajakoissa. Näyttelytiloissa on kymmenen tietomajakaksi kutsuttua näyttöpäätettä. Tietomajakoista museokävijä voi esinetiedon lisäksi tutkia laajoja aiheko-

konaisuuksia ja tietokantoja, joista suurimmat ovat alusrekisteri sekä tiedot merikoulun vanhoista oppilaista.

Merellisiä elämyksiä museossa saa rahtilaiva Jennyllä. Se on täydellinen navigointisimulaattori, joka on rakennettu 1930-luvun rahtialuksen mukaan. Simulaattorilla voidaan toteuttaa realistinen 156 asteen liikkuva ja keinuva maisema. Myös lapset voivat käyttää simulaattoria. Museokävijä voi ajaa erilaisilla aluksilla mm. Helsingissä, Raumalla, New Yorkissa, San Franciscossa tai Sydneyssä.

Museon seuraava, vuoden esillä oleva erikoisnäyttely aukeaa 12.5.2008 ja on nimeltään Uljaksen vanavedessä. John Nurmisen kauppahuoneen ja varustamon historiaa 1886-1967. Rauman merimuseo osallistuu myös Museoiden yö –tapahtumiin ja on 17.5. avoinna klo 18.00-23.00. Opastettu kierros museon perusnäyttelyyn järjestetään klo 21.00 (kesto n. 45 minuuttia), normaali sisäänpääsymaksu.

Museon perusnäyttely on auki 4.5. asti su klo 12-16, kesäkaudella 5.5.-8.6. ti-pe ja su klo 12-16, 9.6.-10.8. ma-su klo 11-17, 11.8.-31.8. ti-pe ja su klo 12-16, 1.9. alkaen jälleen vain su klo 12-16. Tilaamalla museoon pääsee myös muina aikoina, puh. (02) 822 4911. Museo sijaitsee vanhassa merenkulkuoppilaitoksessa osoitteessa Kalliokatu 34.

Lisätietoja museon tarjonnasta ja kokoelmista löytyy osoitteesta www.rmm.fi.

Merimuseo myös kerää raumalaisen ja laajemminkin Selkämeren merenkulkuun liittyvää aineistoa. Vuonna 2006 alkanut Rauman merimuseon ja Turun yliopiston kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen yhteinen Selkämeren merenkulkuperinne –hankkeen aineistonkeruu on museon kotisivujen mukaan edelleen menossa. Hankkeen avulla pyritään selvittämään millaista merenkulkuperinteeseen liittyvää aineistoa - valokuvia, asiakirjoja, esineitä - kodeissa on säilynyt.

Keruuta tehdään, koska valitettavan usein käy ilmi, että arvokasta materiaalia on heitetty pois. Tarkoituksena ei ole kerätä aineistoa omaksi museon kokoelmiin, vaan kopioida tai valokuvata se tutkimuskäyttöä varten. Halutessaan aineiston lainaaja saa myös itselleen digitoidun version.

Lisätietoja hankkeesta www.rmm.fi/selkamerenmerenkulkuperinne

Valtakunnallinen Suomen merimuseo avaa ovensa uudessa toimitilassaan Kotkassa 11.7.2008. tilanteen kehitystä voi seurata netissä osoitteessa <http://www.merikeskusvellamo.fi/>

Meriarkeologit ovat jo vesillä

Museoviraston arkeologian osaston meriarkeologian yksikön kenttätöohjelmassa on viisi inventointia ja neljä tarkastussukellusta. Meriarkeologian yksikön tutkimuksiin kuuluvat vedenalaiset inventoinnit, löytöpaikkojen tarkastukset ja muinaisjäännösten kaivaustutkimukset.

HANKO, Hauensuolen muinaisjäännöksen suoja-alueen arkeologinen vedenalaisinventointi, kesäkuu 2008. Meriarkeologian yksikkö inventoi Hauensuolen suoja-alueella, jotta alueella sijaitsevia vedenalaisia muinaisjäännöksiä voidaan suojella paremmin.

HANKO, Russarön kaksi hylkyä ja KIRKKONUMMI Kasuunihylyn tarkastus 5.-9.3. Tarkastusmatkalla kuvattiin kolmea hylkyä yhteistyössä Suomenlahden merivartioston kanssa.

HANKO Tvärminne, Joskärin 1600-luvulta peräisin olevan hyllyn tutkimukset 2.6.-13.6. Meriarkeologian yksikkö osallistuu Tvärminnessä Hangon kesäyliopiston organisoimiin Joskärin hyllyn tutkimuksiin.

Kesäyliopisto on järjestänyt tutkimuksia osana meriarkeologista kenttätöopetusta.

HELSINKI, Suomenlinnan arkeologinen vedenalaisinventointi 2008. Meriarkeologian yksikkö jatkaa vuonna 2007 aloitettua inventointia.

HÄMEENLINNA, Laivarannan arkeologinen vedenalaisinventointi, toukokuu 2008. Aluetta inventoidaan kaupungin asemakaavamuutosten johdosta.

KIRKKONUMMI, Kasuunihylky. Hyllylle viedään kesällä ympäristöoloja mittaava laite.

KOTKA-HAMINA, 8.-9.4. Siirtoviemäriin arkeologinen vedenalaisinventointi. Geologian tutkimuskeskus teki linjauksella viistokaikukartoituksen syksyllä 2007. Meriarkeologian yksikkö kävi tarkastamassa kartoituksessa tehtyjä havaintoja. Alueelta ei löytynyt vedenalaisia muinaisjäännöksiä.

MÄNTYHARJU, Muurahaisniemi, Kivi- ja varhaismetallikautisen asuinpaikan edustan koekaivaus, toukokuu 2008.

Kivi- ja varhaismetallikautisen asuinpaikan edustalta on tullut löytöjä myös rantavedestä. Meriarkeologian yksikkö tekee vedenalaisen koekaivauksen paikalle rakennettavan laiturin kohdalla.

NAUVO, Egelskär, keskiaikaisen haaksirikkopaikan tutkimukset 20.7.-15.8. Meriarkeologian yksikkö jatkaa kenttätutkimuksia keskiaikaisella hyllyllä. Hylkyä kaivetaan esiin ja rakenteita dokumentoidaan ja nostetaan ylös.

NAUVO, Tarkastussukelluksia Saaristomerellä, toukokuu 2008 Tarkastusmatkalla mm. noudetaan Vrouw Maria -hylvyn mastoon kiinnitetty heilumisliikettä mittaava laite.

TAMMISAARI, Jussarön salmen arkeologinen vedenalaisinventointi 26.5.-30.5. Meriarkeologian yksikkö inventoi Jussarön salmen, jotta alueen vedenalaisia muinaisjäännöksiä voidaan suojella paremmin. Salmea käyttää vuosittain n. 11 000 veneilijää.

VAASA, tarkastussukelluksia Vaasan lähialueen hyllyillä, syyskuu 2008.

KUVIA PARK VICTORYN HYLYSTÄ

Syvyyden sylissä

Jouluna 1947 uponnut Park Victory, jonka tuhosta kerroimme edellisessä numerossa, on ollut vuosia sukelluskohteena. Parkki on vaativa kohde kokeneille sukeltajille, mutta vasta-alkajille sitä ei suositella.

Divemaster Ari Lindqvist kertoo kuvien kera kokemuksensa Park Victorylta, joka edustaa Saaristomeren uudempaa merihistoriaa.

Tyyppi Höyrylaiva Upunut: 25.12.1947 Utö

Victory -luokan 9000 tonnin vetoinen alus oli saapumassa kivihiililastissa Newportista Utön reittiä Helsinkiin jouluaattona 1947, kapteeninaan A.L.Zepp ja luotsina N.Lindström. Myrskyn takia laiva ankkuroitui Lillharun läheisyyteen odottamaan myrskyn tyyntymistä ja tarkoitus oli jatkaa aamulla reittiä Jussarö-Harmaja, poikki niiden välisen Nashorn-kentän miinanraivausalueen.

Ankkurit eivät pitäneet ja alus ajautui klo 0.45 karille. Alus irrottautui moottorien avulla, mutta joutui klo 2.15 uudelleen karille, nyt keskilaivan varaan. Tästä se ei selvinnyt, vaan katkesi ja tuhoutui.

Alus upposi 20 minuutissa. 48 henkinen miehistö joutui hyttävän ja myrskyisen veden varaan ja yritti pelastautua läheiselle kallioluodolle. Alus oli sähköttänyt Helsinkiin heti saatuaan vuodon. Pelastusyksiköt saapuivat kuitenkin vasta aamulla ja kymmenen miehistön jäsentä oli menetetty.

Mutta palataan nykyaikaan, olimme suunnitelleet sukellusporukankanssajokin viikon Parkkiin sukellusta. Meitä on oma tiimi, jonka kanssa teemme sukelluksia eri hyllyille kesän aikana. Anon luvat suoja-alue ym.

sukelluksiin, pidän huolen siitä että luvat aina kunnossa. Olimme tilanneet kuljetuksen Parkille heinäkuun viimeinen viikonloppu 2003.

Ilma oli sattumalta hieno ja suhteellisen kirkas. Meitä oli taas tiimi koolla, yhteensä kuusi henkilöä kouluttajasta AOWD-sukeltajaan, mutta kaikki olimme erittäin kokeneita ja tunnemme toisemme.

Parkki on poijutettu kesäisin, ja olimme ankkuroituneet melko vierelle niin, että myös ankkuriköyttä voi käyttää laskeutumiseen. Pidimme vielä pienen briiffauksen ja parit jaettiin, jonka jälkeen hätäisimmät voivat alkaa valmistautua huolellisesti. Ensimmäiset olivat vedessä, ja olin menossa kaverin kanssa kolmanneksi. Aloimme laskeutua alas ja huomasin, että näkyvyys oli mahtava. Taskulamput olivat tietysti mukana, laskeuduttiin kannelle ja ihailtiin alusta, joka on todella suurikokoinen.

Aloitettiin hylyn tutkiminen. Se oli selvittetty, että hylyn sisälle menoa ei edes harkita. Sortumavaara on suuri ja siellä oli kohtia, missä kansirakennelma oli sortunut. Hylky on katkennut sillan etupuolelta.

Sukellettiin aluksen kylkeä pitkin alaspäin noin 30 metriin, ja kierreltiin palaten ylöspäin, käytiin ns. terassilla ja kokoonnuttiin rappusten luona.

Itse ihmettelin että on myrsky ollut kova, kun tällaisen mahdin heittää tänne.

Mutta mittarit alkavat ilmoittaa että pitäisi alkaa nousu. Kokoonnuttiin narun luo ja yksi pari ankkuriköydelle. Nousussa pystyimme vielä katselemaan hyvän näkyvyyden auttamana mahtavaa alusta.

Turvapysähdysten jälkeen nousiin pinnalle.

Sukellus oli onnistunut. Olimme tyytyväisiä säähän ja kaikkeen muuhun myös.

Parkki on niin vaativa, ettei aloittelijan pidä suunnata sinne ensimmäiselle hyllylle. Parkin jälkeen tiimimme on käynyt kymmenissä muissa hienoissa hyllyissä, mutta niiden uppoamisvaiheisiin ei liity niin ikäviä muistoja kuin PARK VICTORY -aluksessa.

Parkki alkaa olla tänä päivänä huonossa kunnossa ja huononee jatkuvasti, mikä on ihan normaalia.

Tutkimusrikasta kevättä ja kesää!

Ari Lindqvist, Divemaster

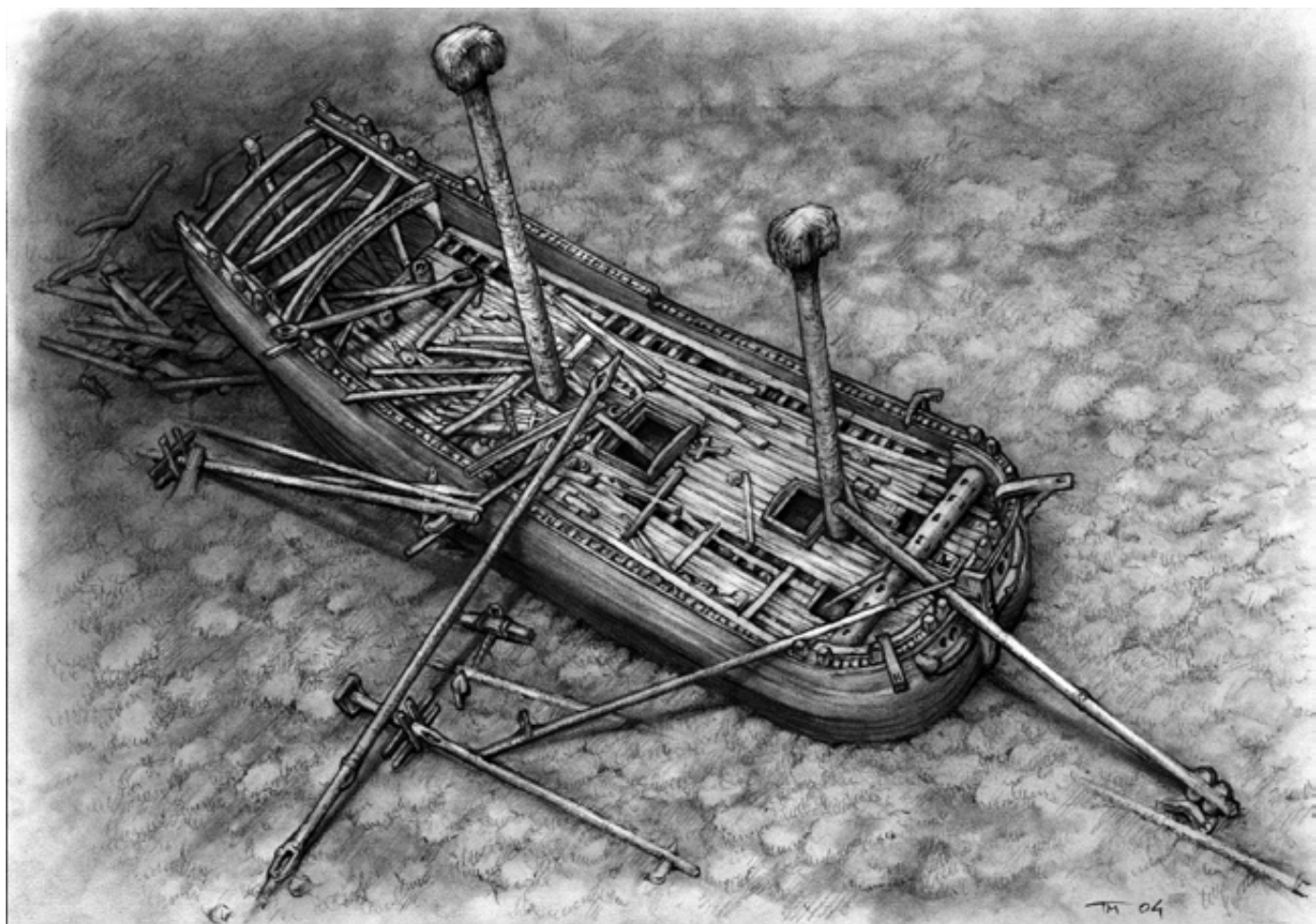
Kuvat edellisellä sivulla:

Parkin portaat ja kansirakennelmien yksityiskohtia.

Sivu 31 ylhäällä: peräsilta

Keskellä: katkennut peräkaide.

Vrouw Marian hylky ylhäältä katsottuna. Piirros: Museovirasto, Tiina Miettinen 2004

Jussi Kaasinen kiinnittää Vrouw Maria-hylyn mastoon kehittämänsä laitetta, joka mittaa ja tallentaa maston liikkumista. Kuva: Museovirasto, Petri Puromies 2007

Museovirasto:

VROUW MARIAN TULEVAISUUDEN RATKAISEMINEN VAATII VIELÄ PALJON TUTKIMUSTA JA RAHAA

Vrouw Maria -aluksen hylky on herättänyt löytymisestään asti suurta mielenkiintoa, vilkasta keskustelua ja kiihkeitäkin vaatimuksia hyllyn nopeasta nostamisesta. Museoviraston vuonna 2007 julkaiseman selvityksen mukaan turvallisista paikka hyllylle on kuitenkin toistaiseksi meri, johon se vuonna 1771 upposi.

Jotta hyllyn tulevaisuudesta ja sen mahdollisesta nostamisesta voitaisiin lopullisesti päättää ja jotta hyllyn säilyminen noston jälkeenkin voitaisiin varmistaa, tarvitaan vielä paljon monen tieteen alan tutkimusta ja myös paljon rahaa.

Hollantilainen kauppa-alue Vrouw Maria, jonka lastina arvelaan olleen myös keisarinna Katariina II:lle hankittuja taideteoksia, oli vuonna 1771 matkalla Pietariin, kun se upposi. Hylky sijaitsee noin 41 metrin syvyydessä Suomen aluevesillä, Metsähallituksen hallinnoiman Saaristomeren kansallispuiston alueella.

Hylky lasteineen Suomen valtion

Hylky on muinaismuistolain nojalla rauhoitettu muinaisjäänne ja se kuuluu lasteineen Suomen valtiolle. Muinaismuistolain mukaan hylkyyn kohdistuvista toimenpiteistä ja sen tutkimisesta vastaa Museovirasto.

Suomen valtiolla on vastuu Vrouw Maria -hyllystä kansallisesti ja kansainvälisesti merkittävänä kulttuuriperintönä. Suomi noudattaa hyllyn suojelussa ja siihen kohdistuvissa tutkimuksissa kansainvälisesti hyväksytyjä eettisiä periaatteita, sopimuksia ja suosituksia. Mikäli hylky joskus nostetaan, sen lopullinen sijoituspaikka on Suomi.

Museovirasto on vuosina 2001-2004 tutkinut hylkyä kansainvälisen MoSS-projektin puitteissa. Sen jälkeen vuonna 2007 valmistui laaja Museoviraston selvitys Vrouw Mariaa koskevista tutkimuksista, tuloksista ja tulevaisuuden vaihtoehtoista.

Museovirasto on selvityksen pohjalta esittänyt, että seuraavaksi käynnistettäisiin viisi vuotta kestävä "Vrouw Maria

veden alla" -hanke, jolloin tutkimuksissa keskityttäisiin hyllyn visualisointiin tietotekniikan keinoin sekä hyllyn kunnon tieteelliseen selvittämiseen. Hankkeen kustannusarvio on 3,5 milj. euroa.

Jatkotoimia suunnitellaan kansainvälisenä yhteistyönä

Vrouw Marian tulevaisuus kiinnostaa myös kansainvälisesti. Yhteistyöstä ovat kiinnostuneita mm. Venäjä ja Alankomaat.

Yhteistyömahdollisuuksien selvittäminen venäläisten kanssa aloitettiin lokakuussa 2007. Museovirasto on tehnyt jatkoneuvotteluihin ehdotuksen, jonka lähtökohtana on, että kaikki hylkyä koskevat päätökset tehdään asiantuntijavalmistelun pohjalta, kansainvälisiä eettisiä periaatteita ja käytäntöjä noudattaen. Yhteistyöhanke on lähtökohtaisesti avoin ja kansainvälinen ja siihen pyritään saamaan mukaan parhaat asiantuntijat näiden kansallisuudesta riippumatta.

Tutkimushankkeen käynnistyminen edellyttää rahoituskysymysten ratkaisemista. Suomen valtion vuoden 2008 talousarvioon ei sisälly erillisrahoitusta Vrouw Maria -hankkeelle. Vuosia 2009 - 2013 koskevan "Vrouw Maria veden alla" -tutkimushankkeen rahoitus käsitellään valtion normaalin talousarviomenettelyn yhteydessä. Rahoitus voi koostua myös mm. EU-hankerahoituksesta ja sponsorirahoituksesta. Koska kyseessä on pitkäkestoinen, valtioiden sitoutumista edellyttävä hanke, rahoitus ei voi kuitenkaan perustua pelkästään sponsorirahoitukseen eikä sponsori voi päättää hankkeen sisällöstä tai toteuttamistavasta.

Nostohankkeen käynnistäminen edellyttäisi tutkimuksellisten ja eettisten lähtökohtien selvittämisen ohella, että hankkeen rahoitus on turvattu kattamaan hyllyn sijoittaminen, hallinnointi, konservointi, tutkimus ja esittely tulevina vuosikymmeninä.

Poikkitieteellistä tutkimusta laboratoriossa

Museoviraston meriarkeologian yksikössä jatketaan työtä Vrouw Maria -hyllyn kunnon selvittämiseksi. Tavoitteena on löytää keinoja, joilla hyllyn kunto saataisiin kokonaisvaltaisesti selvitettyä veden alla ennen mahdollista nostoa. Poikkitieteellistä yhteistyötä tehdään mm. mikrobiologien ja fyysikoiden kanssa.

Meriarkeologian yksikkö nosti kesällä 2007 tehdyn tarkastussukelluksen yhteydessä hyllyn kannelta puukappaleen, josta Helsingin yliopiston tutkijat tekevät mm. sieni- ja bakteerianalyyskejä sekä ultraäänitutkimuksia. Tavoitteena on kerätä tietoa puun hajoamisesta olosuhteissa, joissa hylky nyt on. Nämä tutkimukset ovat vasta alkua tulevalle Vrouw Maria veden alla -hankkeen yhteydessä tehtävälle tutkimukselle.

Vielä tarvitaan paljon tietoa sekä hyllyn mahdollista nostoa että sen konservointia varten. Jos hylky nostetaan, sitä uhkaavat edelleen monet vaarat, mm. mikrobit sekä puuhun mahdollisesti kerääntyneet rikki- ja rautayhdisteet, joiden esiintymistä hyllystä nostetusta puunäytteestä parhaillaan tutkitaan. Esimerkiksi ruotsalaiset tekevät jatkuvasti tutkimustyötä Vasa-laivan säilymisen turvaamiseksi.

Keväällä 2008 Museoviraston meriarkeologian yksikkö tekee Vrouw Marian hyllylle jälleen tarkastusmatkan. Tuolloin nostetaan hyllyn mastoon kesällä 2007 kiinnitetty, maston liikkeitä mittaava laite.

Aineistoa Vrouw Mariasta Museoviraston verkkosivuilla:

VrouwMaria-selvitystutkimuksista, tuloksista ja tulevaisuudenerivaihtoehtoista
<http://www.nba.fi/tiedostot/f688cff6.pdf>

Vrouw Marian verkkosivut
http://www.nba.fi/fi/hylkytutkimukset_vm

LIITUPIIPPUJA POIMIMASSA

Kuka kumma se onkaan, joka farkunlahkeet märkinä kinttuihin liiskaantuneina ja valtaiset savipaakut lenkkareihin liimaantuneina vaelttaa sateessa pitkin ja poikin lannalta haisevaa peltoa? Arkeologian harrastajahan se siinä touhuua lempipuuhassaan eli keväisten peltotöiden pintaan nostamia ihania aarteita etsiskelemässä. Leuat kylmästä lonksuen hän sinnikkäästi taivaltaa tuntitolkulla sateen hämärtämässä maastossa poimien huolellisesti koirankakkapussiin kaikki hienot löytönsä: saviastianpalat, lasinsirut, mielenkiintoiset kivet (varsin laaja käsite) ja mikä sykähdyttävintä – pienet valkoiset liitupiipun palaset, joita tuntuu putkahtaneen tänä keväänä esiin pellon uumenista varsin kohtuullinen sato. Ilta hämärtyy mutta millään ei malttaisi lopettaa; jospa aivan muutaman metrin päässä odottaa ikiaikainen kivistä löytöjäänsä...

Näin se taas iski tämä jokakeväinen hulluus – kaikkialla silmäkantamattomiin näkyvissä ihania herkkuisia vastamuokattuja peltomaita, jotka taas viikon parin päästä vihertyvät uuden orastavan kasvuston peittoon. Kuinka valitettavan lyhyt onkaan arkeologian harrastajan kannalta paras ”satoaika”! Harrastajaystävän kanssa kipitämme kilpaa valtaisan traktorin ja kylvökoneen edellä ennen kuin se ehtii peittää kaikki sateen somasti esille jättämät menneisyyden jäänteet tasaisen harmaaseen multapölyyn. Kuskin pysähtyessä välillä tutkailemaan konettaan kipitämme anteeksipyyttävästi selittelemään puuhiamme. ”Jaa no kyllä ajattelinkin että MITÄ IHMETTÄ te oikein touhuate siellä, mutta juu jatkakaa vain...” tuumailee nuorimies hieman vinosti hymyillen ja kiipeää takaisin traktorin ohjaamoon.

Saatuamme luvan kylvömaalla tallustelemiseen etenemme järjestelmällisesti rinnakkain peltoa ylös alas pysähdellen välillä poimimaan kiinnostavia löydöksiä – jottei parhaista pa-

loista tulisi riitaa pidämme pientä välimatkaa. Saaliiksi kertyy saviastianpaloja, piitä, kuonaa, liitupiipun paloja ja lukuisia tunnistamattomia oudonoloisia kökkäreitä, jotka päätämme viedä ammatti-ihmiselle ihmeteltäväksi.

Kotiin päästyäni ryntään ensi töikseni keittiön tiskialtaalle – en suinkaan vaellusteni aikana tiskipöydälle kertynyttä likaista astiapinoa pesemään – vaan hellästi pehmeällä harjalla puhdistamaan runsasta saalistani. Sen jälkeen pääsenkin tarkastelemaan löytöjäni kaikessa rauhassa suurennuslasilla ja vaatimaan kommentteja muilta perheenjäseniltä: juu kyllä tämäkin kivi saataisi olla ainakin vilkkaalla mielikuvituksella muinainen työkalu ja tässä on varmaankin rautakautinen saviastianpala... Maanpinnalle pudottavia maallikkoarviointeja saan teini-ikäiseltä pojaltani: ”tää on kyllä ihan varmasti kivettynyt lampaanpapa!” Liitupiipun paloissa sentään ainakin näkyy suureksi tyytyväisyydekseni selviä koristeluja – vau – pakkaan palaset hellästi pumpulin päälle pakasterasiaan.

Entä miten on – vetääkö arkeologian ammattilainen tästä (ei niinkään salaisesta) intohimostani herneet nenäänsä? Liikunko kielletyillä vesillä vai voinko edelleen hyvällä omallatunnolla jatkaa hauskaa harrastustani? Voinko iloisin mielin arkistoida kivettyneet lampaanpapanat ja muut omituiset kökkäreet aarrevarastooni? Jospa sittenkin lupaisin luovuttaa sen unelmieni kivistä löydöksiä – vaikkakin pitkin hampain – Museo- viraston varastojen uumeniin talletettavaksi.

Nimimerkki

Paatunut peltopoimija

Nuppipäinen kaularengas

Paimion Spurilasta löytyneen roomalaisajan pronssisen kaularengaan kopio

Näyttävä koru laadukasta kotimaista käsityötä, iloksi itselle tai lahjaksi kevään ja kesän juhlistaville!

Hinta 100 € + lähetyskulut 10 €

Tilaukset viri.teppo-parna@kolumbus.fi tai
050 5280 670

Myytävänä myös Paimion Sähkämuseossa
1.6.–31.8. ti–pe klo 10–18, la–su klo 11–15

GAUDEAMUS
HELSINKI UNIVERSITY PRESS

Kivistä, esineistä

ja niiden

tulkintoista.

HALINEN & IMMONEN YM. (TOIM.)

JOHDATUS ARKEOLOGIAAN

Teos käsittelee arkeologian luonnetta, historiaa, tutkimusprosessia, teoriaa, metodeja ja lähdeaineistoja. Harva tietää, miten arkeologit tutkivat vuosituhansien takaisia yhteisöjä, niiden jäsenten vuorovaikutusta, elämää, kuolemaa ja uskontoja. *Johdatus arkeologiaan* on ensimmäinen laaja suomenkielinen yleisesitys arkeologian tärkeimmistä tutkimusmenetelmistä.

Sidottu, 509 sivua • Suositushinta 39 €

Arkeologia NYT!

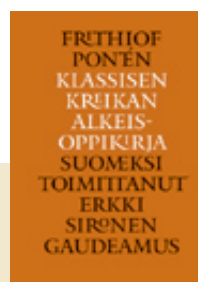
kertoo historian makeimpia huhuja myös vuonna 2008!

Tilaa lehti tai uusi vanha tilauksesi maksamalla 18,00 € Arkeologian jaoston pankki-tilille
435510-212481.

Muista tilaajan nimi ja osoite aina myös nettipankilla maksaessasi! Turun maakuntamuseon ystävät ry:n jäsenhintana on 15,00 €.

Tilaa kaverille kanssa!

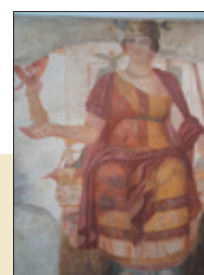

FRITHIOF PONTÉN

KLAASSISEN KREIKAN ALKEISOPPIKIRJA

Frithiof Ponténin ajaton ja tiivis klassisen kreikan oppikirja *Grekisk läsebok för nybörjare* on ilmestynyt viimein suomenkieleksi. Kääntäjä Erkki Sironen on laajentanut ja ajankohtaistanut teoksen entistä monitoimisemmaksi oppimateriaaliksi. *Klassisen kreikan alkeisoppikirja* soveltuu myös itseopiskeluun.

Nidottu, 200 sivua • Suositushinta 36 €

KATARIINA MUSTAKALLIO

USKONTO JA YHTEISÖ ANTIIKIN ROOMASSA

"Ymmärtääksemme roomalaisten menestystä meidän täytyy ymmärtää heidän uskonnollisuuttaan."
– Dionysios Halikarnassolainen.

Katariina Mustakallio tarkastelee teoksessaan varhaista roomalaista uskontoa, sen rituaaleja, kultteja ja asemaa roomalaisten yhteisöidentiteettien vahvistajana.

Nidottu, n. 250 sivua • Suositushinta 33 €

KATO!

Elokuu 1573

Juhana III lupaa:
Joukkomme
jouluksi
kotiin

Stenbockin veljekset iskivät jälleen!

JUHLIEN KARMEA PÄÄTÖS

LA Veri virtasi Turun linnassa!

**MURHAAJA ON
KUNINGATTAREN VELI**

SU Sotakirjeenvaihtajan kohuraportti:

**Upseerit livistävät metsiin!
Sotilaat syövät kenkiään!**

PE
LA
SU
MA
TI
KE
TO